

SOSYAL POLİTİKA KONULARI

Editör: Prof.Dr. Hatice EROL

yaz

yayınları

Sosyal Politika Konuları

Editör

Prof.Dr. Hatice EROL

yaz
yayınları

2025

Sosyal Politika Konuları

Editör: Prof.Dr. Hatice EROL

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-5596-13-0

Mart 2025 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

info@yazyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Sosyal Politikada Ayrımcılık.....	1
<i>Ceylan YILMAZ ADİL</i>	
On İkinci Kalkınma Planı Kapsamında Kadının Konumunu İyileştirmeye Yönelik Yaklaşımların İncelenmesi.....	14
<i>İremnur TEKİN, Emel YILDIZ</i>	
Aile Kurumu ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Tutum ve Algıların Analizi: Suriyeli Sığınmacı Kadınlar Örneği.....	30
<i>Ali ALP</i>	
Küresel İklim Değişikliği ve Çocuk Emeği	54
<i>Yasemin ARI KOVANCI</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

SOSYAL POLİTİKADA AYRIMCILIK

Ceylan YILMAZ ADİL¹

1. GİRİŞ

Ayrımcılık, toplumların birçok kesiminde var olan ve köklü bir geçmişe sahip yaygın bir sorundur. Günümüzde, insan haklarının ilerlediği modern bir dünya düzeninde yaşamamıza rağmen, birçok toplumda ayrımcılığın izleri hala sıkça gözlemlenmektedir. Bu nedenle, ekonomik, sosyal, politik, kültürel, örgütsel ve sanatsal gibi pek çok alanda ayrımcılıkla karşılaşmak mümkündür. Gelişmiş ülkelerde de ayrımcılık sıkça yaşanmaktadır ve bu durum, toplumsal gelişimin ayrımcılığı önlemede yeterli olmadığını göstermektedir (Kılınç, 2021, s. 23).

Her birey, belirli birçok özelliği olan toplum içerisinde kendi kimliğini kazanır. Cinsiyet, yaş, etnik ve mezhep gibi unsurlar sadece birkaçıdır ve bu özellikler, o toplum içinde yer alan bireyi tanımlamamıza ve “ben ve biz” kavramı ile “öteki” kavramını geliştirmemize neden olmaktadır. Bu durum, diğerinde gördüğümüz bireye karşı duvar örülmesi ve ona karşı olumsuz bir tutum geliştirmemiz sonucunu veren ayrımcı bir düşünme tarzı oluşturur. Bu ayrımcı düşünce tarzı sosyal dinamikleri etkiler ve toplumda hoşgörü ve dayanışma duygularını azaltabilir. Bu nedenle ayrımcılık ve önyargı karşıtlığı sadece devletin değil her bir bireyin de sorumluluğudur (Tanay Aksaç & Şenyurt Akdağ, 2015).

Ayrımcılık, kökeni Latince "discriminare" kelimesine dayanan, ayırma ve bölme anlamına gelen bir terimdir. Bu

¹ Öğr. Gör. Artvin Çoruh Üniversitesi, Şavşat MYO, Hukuk-Sosyal Güvenlik, Artvin, ceylanyilmaz@artvin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5376-2602.

kavram, çok boyutlu yapısıyla farklı alanlarda çeşitli şekillerde tanımlanabilir. Ayrımcılık, bireyler veya gruplar arasında haksız muameleye yol açan bir dizi tutum ve davranışı kapsar. Sosyal, ekonomik ve kültürel birçok faktörle iç içe geçmiş karmaşık bir olgudur. Farklı bakış açılarıyla ele alındığında, ayrımcılığın etkileri ve sonuçları, toplumun her kesiminde derin izler bırakabilir. Bu nedenle, ayrımcılığın anlaşılması ve ortadan kaldırılması, adil bir toplum için büyük önem taşımaktadır (Erdem, 2020, s. 14).

Ayrımcılık, insan hakları alanında önemli bir kavram olarak, ilk kez 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ele alınmıştır. Beyannamenin ikinci maddesinde, “Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayrım gözetmeksizin bu bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir.” ifadesiyle ayrımcılığa karşı bir duruş sergilenmiştir. Takip eden yıllarda, uluslararası düzeyde ayrımcılığı yasaklayan birçok sözleşme hazırlanmış olsa da ayrımcılığın tam olarak ne anlama geldiği konusunda net bir tanım yapılmamıştır. Genel anlamda ayrımcılık, bireylerin doğuştan sahip oldukları ya da sonradan edindikleri özellikler nedeniyle toplum içinde eşit muamele görmemesi ya da eşit olmayan uygulamalara maruz kalması durumunu ifade eder. Bu durum, bireylerin haklarını kullanmalarını kısıtlayarak sosyal adaletsizliklere yol açmakta ve toplumsal barışı tehdit etmektedir. Ayrımcılığın önlenmesi, herkesin eşit haklara sahip olduğu bir toplum yaratma çabalarının temel taşlarından biridir (Tokol, 2018, s. 164).

2. AYRIMCILIK

Ayrımcılık kavramı, dar anlamda haksız ve farklı muameleler yoluyla eşit davranılması gereken durumlarda eşitsiz sonuçlar doğuran davranışları ifade ederken, geniş anlamda bireylerin veya grupların sahip oldukları ya da varsayılan farklı özellikleri nedeniyle ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel haklarının, ihtiyaçlarının ve beklentilerinin karşılanmasında haksız bir şekilde muamele görmeleri, kaynaklara erişimlerinin engellenmesi, dezavantajlı bir konuma itilmesi veya ikincil bir statüye düşürülmeleri anlamına gelmektedir (Yıldırım M. Z., 2021, s. 1824).

Ayrımcılık, bireylerin veya grupların sahip oldukları farklı özellikler nedeniyle toplumun diğer bireyleri veya grupları tarafından farklı bir şekilde algılanmalarını ifade eder. Bu durum, toplumsal yaşamda siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda dezavantajlı bir konuma itilme, ikincil bir konuma düşme, ötekileştirilme, güçsüzleştirilme, değişime zorlanma, itibarsızlaştırılma, damgalanma ve hatta insanlık onurunun zedelenmesi gibi eşitsiz ve adaletsiz davranışlarla sonuçlanabilmektedir (Tokol, 2018, s. 159).

Ayırım, sözlükte "fark gözetme ve eşit muamele etmeme" anlamına gelir. Bu kavramın hukuki boyutu, Türkiye'nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 26. maddesinde yer alan İnsan Hakları Komitesi'nin tanımında açıkça ortaya konulmaktadır (Uyar, 2006, s. 42-43). Bu tanıma göre ayrımcılık, bireylerin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum, siyasi veya diğer görüşleri gibi çeşitli özellikleri nedeniyle dışlanması, kısıtlanması veya ayırım yapılması anlamına gelir. Bu tür bir ayrımcılık, herkesin hak ve özgürlüklerinin tanınmasını ve kullanılmasını engelleyerek ya da sınırlandırarak, toplumsal adaletin sağlanmasına büyük bir engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla,

ayrımcılık yalnızca bireyler üzerinde değil, aynı zamanda toplumun genelinde de olumsuz etkiler yaratır ve eşitlik ilkesine aykırı bir durum ortaya çıkarır (Zeytinoğlu, 2010 , s. 117).

Ayrımcılık, genel hatlarıyla, bir hukuk sisteminde eşit kabul edilen bireyler arasında bir hak veya yükümlülükle ilgili olarak geçerli bir sebep olmaksızın eşit muamelede bulunulmaması ya da eşit durumda olmadığı düşünülen kişilere, yine bir hak ve yükümlülük açısından geçerli bir gerekçe olmaksızın eşit davranılması durumu olarak tanımlanabilir. Bu durum, adaletin sağlanması gereken bir ortamda, bireylerin haklarının ihlal edilmesine ve toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine yol açmaktadır (Vierdag, 1973, s. 61). Dolayısıyla, ayrımcılık, sadece bireyler arası ilişkileri değil, aynı zamanda toplumsal yapıyı da olumsuz etkileyen önemli bir sorundur.

3. AYRIMCILIK TÜRLERİ

3.1. Ortaya Çıkış Biçimine Göre Ayrımcılık Türleri

Ayrımcılık, belirli bir standart sınıflamaya tabi tutulamayan karmaşık bir olgudur. Literatürde, yasalar ve uluslararası sözleşmeler aracılığıyla pek çok ayrımcılık türü tanımlanmıştır. Bu türler arasında, ayrımcılığın ortaya çıkış biçimine göre yapılan bir sınıflandırma dikkat çekmektedir. Bu sınıflama, doğrudan ayrımcılık ve dolaylı ayrımcılık gibi temel kategorilerin yanı sıra, dolayısıyla ayrımcılık, taciz ve cinsel taciz gibi daha spesifik durumları da içermektedir.

Ayrıca, olumlu ayrımcılık, ters yönlü ayrımcılık, çoklu ayrımcılık ve sistematik ayrımcılık gibi farklı boyutlar da bu geniş yelpazede yer almaktadır. Her bir ayrımcılık türü, toplumsal dinamikler ve bireyler üzerindeki etkileri açısından farklılık gösterir ve bu durum, ayrımcılıkla mücadelede daha kapsamlı ve

etkili stratejilerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır (Tokol, 2018, s. 160).

3.1.1. Doğrudan Ayrımcılık

Toplumlar arasında var olan belirgin ayrımlar, bazı gruplara ait bireylerin haklarından yararlanma konusunda diğerlerine göre daha kısıtlı imkanlara sahip olmasına yol açmaktadır. Örneğin, sadece kadınların oy kullanabilmesi için belirli bir eğitim seviyesini kanıtlaması gereken bir yasa, cinsiyet temelli ayrımcılığın açık bir örneğidir. Bu tür yasalar, bireylerin eşit haklara sahip olma ilkesini ihlal ederek, toplumsal cinsiyet eşitliğini zedelemekte ve kadınları haksız yere dezavantajlı bir konuma itmektedir. Dolayısıyla, bu tür uygulamalar, adalet ve eşitlik anlayışına aykırı bir durum yaratmakta ve toplumun genel ilerlemesine engel olmaktadır (Doležel, 2025).

3.1.2. Dolaylı Yoldan Ayrımcılık

Bir yasa, politika veya uygulama, tarafsız bir şekilde sunulsa da aslında belirli grupları orantısız bir şekilde etkileyebilir. Örneğin, kullanabilmek için belirli bir eğitim seviyesini kanıtlamak zorunda olan bir yasa, dezavantajlı etnik gruplar veya kadınlar gibi, bu seviyeye ulaşma fırsatları daha sınırlı olan bireyler üzerinde dolaylı bir ayrımcılık etkisi yaratmaktadır. Bu durum, görünüşte adil olan bir kuralın, gerçekte bazı grupların haklarını ihlal etmesine ve toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmesine yol açabilir. Dolayısıyla, yasaların ve politikaların uygulanmasında, yüzeydeki tarafsızlık algısının ötesine geçerek, farklı grupların durumlarını ve ihtiyaçlarını dikkate almak büyük bir önem taşımaktadır (Doležel, 2025).

Dolaylı ayrımcılıkta, görünüşte herkes için eşit şekilde uygulanan kuralların, belirli gruplar üzerinde olumsuz etkiler yaratması durumunu ifade eder. Bu tür ayrımcılığı kanıtlamak oldukça zordur çünkü kurallar, adil bir şekilde tasarlandığı izlenimini verebilir. Örneğin, Hindistan'daki Sih topluluğu,

inançları gereği başlarını kapatmamaktadır. Ancak, motosiklet sürücülerinin kask takma zorunluluğu gibi bir kural, bu inanç grubuna dolaylı olarak ayrımcılık yapıyor olabilir. Kuralı belirleyenler, bu düzenlemenin herkesin güvenliği için gerekli ve objektif bir gereklilik olduğunu savunabilirler. Ancak, bu durum, belirli inanç ve geleneklere sahip bireylerin özgürlüklerini kısıtlayarak, dolaylı ayrımcılığın nasıl işlediğini gözler önüne serer (Zeytinoğlu, 2010 , s. 121).

Dolaylı ayrımcılık, doğrudan ayrımcılığın aksine, farklı muamele yapılmaması durumunda ortaya çıkan bir ayrımcılık biçimidir. Örneğin, geçmişte hukuk fakültelerine öğrenci alımında sosyal puan uygulaması varken, günümüzde Türkçe ve matematik puanlarıyla öğrenci kabul edilmesi, ilk bakışta ayrımcı bir uygulama gibi görünmese de iyi bir matematik eğitimi alamayan görme engelli öğrenciler için dolaylı ayrımcılığa yol açmaktadır. Bu durum, belirli bir grup için eşit fırsatların sağlanmadığını ve dolayısıyla eğitim sisteminin kapsayıcılığının sorgulanması gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla, eğitimdeki bu tür değişikliklerin, tüm öğrencilerin eşit şartlarda değerlendirilmesini sağlamak amacıyla dikkatlice ele alınması önem arz etmektedir (Tanay Aksaç & Şenyurt Akdağ, 2015).

3.1.3. Taciz-Cinsel Taciz

Taciz, bireylerin din, etnik köken, cinsiyet, ırk gibi kimlik özelliklerine yönelik aşağılayıcı, saldırgan veya hakaret içeren her türlü sözlü, fiziksel ve görsel davranışları kapsayan bir olgudur. Cinsel saldırı ve taciz, iki ana biçimde kendini gösterir: Birincisi, fiziksel bir temasla gerçekleşen cinsel saldırı; ikincisi ise bedensel temas olmaksızın, söz ve davranışlarla gerçekleştirilen cinsel tacizdir. Bu iki tür, bireylerin psikolojik ve fiziksel bütünlüğüne ciddi zararlar verebilir ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştiren bir sorun olarak karşımıza çıkar. Taciz, yalnızca bireyler arası bir sorun değil, aynı zamanda toplumsal

yapının ve kültürel normların bir yansımasıdır; bu nedenle, etkili bir mücadele için hem bireysel hem de toplumsal düzeyde farkındalık ve eğitim gereklidir. (Balkır, 2015 , s. 24)

Günümüz dünyasında, özellikle Türkiye’de hem iş yerlerinde hem de özel yaşamda cinsel taciz vakalarının sıklığı, ahlaki değerler ve toplumsal normlar nedeniyle sıklıkla göz ardı edilmektedir. Bu tür olaylar, mağdurların suçluluk hissi, utanç, inkâr etme eğilimi veya başkalarının yargılamalarından korkma gibi çeşitli nedenlerle gizlenmekte ve bu durum, cinsel tacizin gerçek boyutlarının anlaşılmasını engellemektedir. Bu sorunun üstesinden gelinmesi için iş yerlerinde kapsamlı eğitim programlarının uygulanması ve çalışanların cinsel tacizle karşılaştıklarında nasıl bir yol izlemeleri gerektiğinin net bir şekilde ifade edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu tür önlemler hem bireylerin haklarını korumak hem de sağlıklı bir çalışma ortamı oluşturmak açısından kritik bir rol oynamaktadır (Balkır, 2015 , s. 15)

İşyerinde cinsel taciz olgusu, ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde gündeme gelmiş ve bu bağlamda işyerinde cinsel tacizle ilgili teori ve uygulamalar da ilk olarak burada şekillenmiştir. 1985 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından kabul edilen "Kadın ve Erkeklere Eşit Davranma" başlıklı metin, cinsiyet ayrımcılığı temelinde iş yerinde cinsel taciz ve fırsat eşitliği konularında önemli bir çerçeve sunmaktadır. Ayrıca, Birleşmiş Milletler'in 1979 tarihli "Kadınlara Karşı Her Çeşit Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" ve Avrupa Birliği'nin 1976 tarihli 76/207 sayılı "Kadın ve Erkeğe Eşit İşlem Prensiplerine İlişkin Direktif" gibi belgeler, cinsiyete dayalı ayrımcılıkla ilgili olarak uluslararası düzeyde yol gösterici düzenlemeler içermektedir. Bu metinler, işyerinde cinsiyet temelli ayrımcılığın önlenmesi ve eşitlik ilkesinin sağlanması açısından kritik bir öneme sahiptir (Aydın, 2006, s. 22).

Cinsel taciz, doğrudan ya da dolaylı yollarla gerçekleştirilebilen, fiziksel veya sözel boyutları olan bir davranış biçimidir. Bu tür rahatsız edici davranışlar, fiziksel temas, gözle takip etme, rahatsız edici tekliflerde bulunma, telefonla rahatsız etme, izleme, açıkça fıkra anlatma, espri yapma, cinsellikle ilgili görseller sunma ve cinsiyetin bir araç olarak kullanılması gibi çeşitli eylemleri kapsamaktadır. Cinsel tacizin temelinde, taciz eden kişinin karşısındakine karşı güç ve otorite kurma isteği ya da cinsel arzularını ifade etme ihtiyacı yatmaktadır. Bu durum, bireyler arasında güç dengesizliklerine yol açarak, mağdurlar üzerinde derin psikolojik ve sosyal etkiler bırakabilmektedir. Dolayısıyla, cinsel taciz, sadece bireysel bir sorun değil, aynı zamanda toplumsal bir mesele olarak ele alınmalıdır (Oktay, 2001, s. 76).

3.2. Ayrımcılığın Özel Türleri

3.2.1. Olumlu (Pozitif Ayrımcılık)

Pozitif ayrımcılık, tarihsel olarak dezavantajlı veya yeterince temsil edilmeyen bireyler ve gruplara yönelik ayrıcalıklı muamele ve fırsatlar sunarak, geçmişteki adaletsizlikleri ve sistematik eşitsizlikleri ele almayı hedefleyen proaktif bir stratejidir. Genellikle olumlu eylem veya ayrıcalıklı muamele olarak adlandırılan bu yaklaşım, iyi niyetle ortaya çıkmasına rağmen, liyakat ve yeterlilik gibi değerlere dayanan bir değerlendirme sisteminin önüne geçerek, bazı bireyleri dezavantajlı bir konuma itebilir. Bu durum, adil ve eşit fırsatlar sağlama ilkesini tehdit edebilir ve toplumsal dengeyi bozma riski taşır. Dolayısıyla, pozitif ayrımcılığın uygulanması, dikkatli bir denge gözetilmesini gerektiren karmaşık bir meseledir (Chazal, 2025).

Pozitif ayrımcılık, toplumda farklı görüşlere sahip bireyler arasında hem destek gören hem de eleştirilen bir konu olmuştur. Bu uygulamanın savunucuları, adaletin sağlanması ve

toplumsal eşitsizliklerle mücadele açısından pozitif ayrımcılığın zorunlu bir araç olduğunu savunmakta; ayrıca bu tür uygulamaların sağladığı çeşitliliğin, toplumların ilerlemesine önemli katkılarda bulunacağına dikkat çekmektedirler. Öte yandan, pozitif ayrımcılığı eleştirenler, bu uygulamaların, insan haklarının temelini teşkil eden eşitlik ilkesine zıt olduğu iddia edilmekte ve bu tür uygulamaların yanlış kişilere yarar sağladığı için beklenen sonuçlara ulaşmada yetersiz kaldığı belirtilmektedir. Bu çelişkili bakış açıları, pozitif ayrımcılığın toplumsal dinamikler üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin adalet anlayışını nasıl şekillendirdiğini sorgulamayı gerektirmektedir (Şahyar Akdemir, 2014, s. 892).

3.2.2. Sistematik Ayrımcılık

Toplumda belirli grupların sürekli olarak ayrımcılığa maruz kalması, bu ayrımcılığın adeta norm haline gelmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, Suudi Arabistan'da kadınların araba kullanmasının yasaklanması, cinsiyet temelli ayrımcılığın somut bir örneğini teşkil etmektedir. Bu durum, sadece bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin ihlali değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği açısından da ciddi bir engel oluşturmaktadır. Ayrımcılığın sistematik bir şekilde sürdürülmesi, toplumun genel yapısında derinlemesine kök salmış olan eşitsizlikleri pekiştirmekte ve bu da sosyal adaletin sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla, bu tür uygulamalar, sadece belirli bir grup için değil, tüm toplum için olumsuz sonuçlar doğurmakta ve bireylerin potansiyellerini gerçekleştirmelerini engellemektedir (Erikli, 2020, s. 45).

Kurumsal ayrımcılık, belirli gruplara yönelik olarak oluşturulmuş yapılar, politikalar, uygulamalar ve gelenekler aracılığıyla kendini gösteren bir olgudur. Bu tür ayrımcılık, belirli gruplara karşı sunulan eğitim, ulaşım ve diğer hizmetlerdeki yetersizlikler gibi farklı veya ikincil koşulların varlığıyla

pekişmektedir (Yıldırım M. , 2011, s. 251). Örneğin, Güney Afrika'da 1990'ların ortalarına kadar hükümet tarafından uygulanan ırk ayrımcılığı (apartheid), bu tür kurumsal ayrımcılığın en çarpıcı örneklerinden biri olarak öne çıkmaktadır (Tokol, 2018, s. 161). Bu durum, toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine ve belirli grupların sistematik olarak dışlanmasına yol açarak, sosyal adaletin sağlanmasını zorlaştırmıştır.

3.2.3. Çoklu / Kesişen Ayrımcılık

Toplumda belirli grupların sürekli ayrımcılığa uğraması, bu durumun adeta bir norm haline gelmesi anlamına gelir. Örneğin, Suudi Arabistan'da kadınların araba kullanmasının yasaklanması, cinsiyet temelli ayrımcılığın açık bir göstergesidir. Bu yasak, yalnızca bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin ihlali değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği açısından da büyük bir engel teşkil etmektedir. Sistematik ayrımcılık, toplumun yapısında kök salmış eşitsizlikleri derinleştirirken, sosyal adaletin sağlanmasını da zorlaştırmaktadır. Bu tür uygulamalar, sadece etkilenen gruplar için değil, tüm toplum için olumsuz sonuçlar doğurarak bireylerin potansiyellerini gerçekleştirmelerini engellemektedir. (United Nations, 2025)

3.2.4. Ters Yönlü Ayrımcılık

Toplumlarda en sık görülen ayrımcılık, çoğunlukla baskın grubun maruz kaldığı bir durum olarak bilinmekte ve bu tür ayrımcılığın çoğunlukla pozitif ayrımcılık ya da olumlu ayrımcılık politikalarının uygulanmasının bir sonucu olarak ortaya çıktığı gözlemlenmektedir (Yıldırım M. , 2011, s. 306).

4. DEĞERLENDİRME

Sosyal politikada ayrımcılığı bir sorun olarak ele aldığımızda kişinin temel haklara erişememesi, dışlanması, yok sayılma ve bunun gibi benzer birçok durumun bir nedeni

olduğunu da kabul etmiş oluruz. Genellikle ayrımcılığın sonuç olduğunu göz ardı ederiz. Ayrımcılık, ayrımcı kişinin diğer kişiyi insan olarak görmemesiyle başlamaktadır. Bu sebeple ayrımcılık hem bir eylem hem de bir sonuç olarak görülmektedir. Ayrımcılığın temelinde, kişilerin birbirini insan olarak görmemesi bulunmaktadır. Toplumsal ilişkilerde iz bırakmasının ve ayrımcılığı kısır bir döngüye evrilmesinin sebebinde bu durum yatmaktadır. Sonuç olarak ayrımcılık bir eylemden ibaret değil aynı zamanda bir düşünce yapısıdır (Tepe, 2016, s. 31).

İnsanlık tarihini gözden geçirdiğimizde ayrımcılık birçok toplumsal kesim tarafından incelenmiş ve günümüzde de önemini koruyarak incelenmeye devam eden bir olgudur. Ayrımcılığın kavramsal çerçevede incelemek istediğimizde onun göstergelerini ve bölümlerini ele almış oluruz. Bu bölümler ayrımcılığa sebep olan faktörler ayrımcılığı oluşturan unsurları gözler önüne sermektedir (Erdem, 2020, s. 18).

Ayrımcılık sorunuyla mücadele etmeden düzelmesini beklemek büyük bir hatadır. Toplumu oluşturan yapı taşlarından her biri bu mücadelede yer almalıdır. Bu bağlamda birey duygudaşlık yapmalı, işveren etik değerlere önem vermeli, sivil toplum örgütleri sağduyulu davranmalı ve devlet yasal düzenlemelerle önlem almalıdır. Bu düzenlemelere rağmen ayrımcılık yapmaya devam eden bireylere cezai işlem yapılması caydırıcı bir önlem olacaktır (Kılınç, 2021, s. 39).

Kaynakça

- Aydın, U. (2006, Şubat). İşyerinde Cinsel Taciz Ve İş Sözleşmesinin Feshi. *Eskişehir Barosu Dergisi*, s. 1-36.
- Balkır, G. (2015). Cinsiyet Ayrımcılığı Temelinde İş Yerinde Cinsel Taciz. *Hukuk Fakültesi Dergisi Yıl.1 Sayı.1* , s. 1-36).
- Chazal, E. d. (2025, 02 17). *Pozitif Ayrımcılık Nedir ve Neden Yasadışıdır?* www.skillcast.com:
<https://www.skillcast.com/blog/positive-discrimination-unlawful> adresinden alındı
- Doležel, J. (2025, 02 17). www.amnesty.org.tr. Amnesty:
<https://www.amnesty.org.tr/icerik/ayrimcilik> adresinden alındı
- Erdem, A. R. (2020). Ayrımcılığın Kavramsal Analizi. *International Journal of Humanities and Research*, 12-20.
- Erikli, S. (2020). Çalışma Yaşamında Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığının Görünümü. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2/Sayı 1*, s. 45.
- Kılınç, E. (2021). Ayrımcılık. *Örgütsel Davranışın Karanlık Yüzü* (s. 23-43). içinde Ankara: Nobel Yayınevi.
- Oktay, A. (2001). “İşyerinde Cinsel Taciz ve İstismar”. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, s.7, s. 75-89.
- Şahyar Akdemir, D. (2014). Ayrımcılığın İnsan Hakları Boyutu ve ‘Pozitif Ayrımcılık. *İnsan ve Toplum Araştırmaları Bilim Dergisi Cilt: 3, Sayı: 4*, s. 890-908 .
- Tanay Aksaç, G., & Şenyurt Akdağ, A. (2015). *Engelli Kadınların Hak Temelli Mücadele Adımları Projesi*. Ankara: Engelli Kadın Derneği.

- Tepe, H. (2016). *Etik Bir Sorun Olarak Ayrımcılık*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- TİHEK. (2025, 02 17). Türkiye İnsan Haklarıve Eşitlik Kurumu: <https://www.tihet.gov.tr/kategori/pages/Ayrimcilikla-Mucadele-ve-Esitlik> adresinden alındı
- Tokol, A. (2018). Sosyal Dışlanma-Ayrımcılık. *Sosyal Politika* (s. 159). içinde Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- United Nations. (2025, 17 02). ohchr: <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no3-article-6-women-and-girls> adresinden alındı
- Uyar, L. (2006). *Birleşmiş Milletler”de İnsan hakları Yorumları:İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik,Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi*. İstanbul : Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Vierdag, E. (1973). *The Concept of Discrimination in International Law*. Martinus Nijhoff, The Hague.
- Yıldırım, M. (2011). “Ayrımcılık”. *Sosyal Politika* (s. .229-249.). içinde Bursa: Dora Yayınevi.
- Yıldırım, M. Z. (2021). Ayrımcılık ve Şiddetin Toplumsallaşması: Sosyal Adalet ve Toplumsal Barış . *Çalışma ve Toplum*, s. 1813-1836.
- Zeytinoğlu, E. (2010). Ayrımcılık Yasağına Genel Bir Bakış. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl: 9, Sayı 18*, s. 116-134.

ON İKİNCİ KALKINMA PLANI KAPSAMINDA KADININ KONUMUNU İYİLEŞTİRMEYE YÖNELİK YAKLAŞIMLARIN İNCELENMESİ

İremnur TEKİN¹

Emel YILDIZ²

1. GİRİŞ

Kalkınma, yalnızca ekonomik gelişim anlamında değil aynı zamanda sosyal, kültürel ve politik olmak üzere pek çok yansıması olan ve bu alanlardaki değişim ve gelişimleri de konu alan çok boyutlu bir kavramdır. Kalkınmanın gerçekleşmesi, etkilediği konular doğrultusunda toplum ve toplumun refahı ile ilişkilendirilmektedir (Turhan, 2020). Kalkınma kavramı, bir şeyin daha gelişmiş, daha güçlü hale gelecek şekilde kademeli olarak büyümesi olarak tanımlanabilmekle birlikte değer yargılar, dünya görüşü gibi davranış kalıplarındaki değişimleri içeren toplumsal ve kuramsal yapıda dönüşüme ve gelişime yol açan durum olarak da tanımlanabilmektedir (Cambridge Dictionary,2024; Eyilik, 2019:75).

Kalkınmanın gerçekleşmesi oldukça önemli bir hedef olup, pek çok ülke kalkınmayı gerçekleştirebilmek için kalkınma planları hazırlamakta ve bu planları uygulamaktadır. Ülke bazlı gerçekleştirilen kalkınma politikaları, ülkelerin gelişmişlik

¹ Yüksek Lisans Öğrenci, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları, iremnurtekin@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-1415-6017.

² Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme – Kooperatifçilik Anabilimdalı, emelyildiz@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6951-4195.

düzeyine göre farklılıklar gösterebilmektedir (Şaşmaz ve Yayla,2018:250).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP, 1990) kalkınmayı; insani kalkınma olarak, bireylerin seçeneklerini genişleten bir süreç olarak ele alırken Amartya Sen (Sen,2000:75) iyileştirilmiş sağlık, bilgi ve beceri gibi şartlarla bireylerin özgürlüklerinin genişleme süreci olarak tanımlamaktadır.

Kalkınma planları ekonomik kalkınma politikalarının en önemli aracı olmakla birlikte, kalkınma planlaması ile aynı anlamı taşımamaktadır. Planlama doğrultusunda kalkınma sürecini ortaya koyan uyumlamaları kapsayan, taslağın en doğru ve uygulanabilir nitelikte olduğu siyasal karar organlarınca onaylanması ile taslak kalkınma planı niteliği kazanmaktadır (Han,1988:24-25).

Türkiye’de planlı kalkınma 1933-1937 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBSP) ile başlamıştır (Takım,2011:155). BBSP ’nın başarılı olmasıyla birlikte, 1938-1943 yıllarını kapsayan ve sanayileşme ile kalkınma anlayışına yönelik İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1936 yılında hazırlanmış ancak İkinci Dünya Savaşı sebebiyle uygulanamamıştır (Uzunkaya:2020:15). 1945-1946 yıllarını kapsayan 1946 İvedili Sanayi Planı ve ardından, 1948-1952 yıllarını kapsayan 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Ancak planlı kalkınma dönemine tam anlamıyla geçiş ise 1963 yılında birincisi hazırlanan beşer yıllık kalkınma planları ile başlamıştır. Sekizinci plana kadar beşer yıllık hazırlanan planlar, dokuzuncu kalkınma planında yedi yıllık olarak hazırlanmıştır. Devam eden dönemde ise kalkınma planları yine beşer yıllık olarak hazırlanmıştır (Eşiyok,2009:88-116; Atakişi ve Cebeci,2022:161).

Devlet Planlama Teşkilatı(DPT) tarafından hazırlanan Kalkınma Planları, DPT’nin 2011 yılında kapanmasının ardından

devam eden yıllarda Kalkınma Bakanlığı ve sonrasında Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanmıştır.

2. KALKINMA VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

Kalkınma ile doğrudan ilişkilendirilebilen insani gelişme kavramı, kalkınma kavramında olduğu gibi çok boyutlu bir yapıda bulunmaktadır. Kalkınmayı sağlayan unsurlar aynı zamanda insani gelişmenin temel unsurlarını oluşturmaktadır (Zor,2020:42).

İnsani gelişmenin temel unsurları aynı zamanda insani gelişme endeksinin parametrelerini oluşturmaktadır ve insani gelişme endeksi; uzun ve sağlıklı yaşam, bilgiye erişim ve yaşam standardı olmak üzere üç temel göstergeye dayalı olarak hesaplanmaktadır. İnsani gelişme endeksinin (İGE) hesaplanmasında, endeks değeri 0 ile 1 arasında yer almaktadır ve değerin 1'e yaklaşması insani gelişmenin arttığı anlamına gelmektedir (Zanbak ve Özgür,2019:178-179).

İGE insani gelişmeyi ortaya koyarken toplumsal cinsiyet eşitliği endeksi (TCEE) toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri ortaya koymaktadır. İGE'ne benzer şekilde TCEE de üreme sağlığı, güçlenme ve işgücü piyasası olmak üzere üç temel göstergeye dayalı olarak hesaplanmaktadır. İGE'nden farklı olarak TCEE değerinin düşük olması toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik performansın daha iyi olduğunu göstermektedir (UNDP, 2022).

UNDP tarafından 13 Mart 2024 tarihinde yayımlanan verilere göre, kalkınmadaki dengesizlik zengin ülkelerde rekor düzeyde insani gelişmeye sebep olurken yoksul ülkeleri geride bırakmaktadır (UNDP, 2024). Eşitsizliklerin, kalkınmanın dengesizliği ile tetiklenmesinden yola çıkarak kalkınma fikrinin

ve kalkınma planlarının bu doğrultuda yenilenerek varlığını sürdürmesi önem göstermektedir.

Tablo 1. İnsani Gelişme Raporlarında Dünyanın Durumu

	2020 Raporu	2021/22 Raporu	2023/24 Raporu
İGE Dünya Ortalaması	0.737	0.732	0.739
TCEE Dünya Ortalaması	0.436	0.465	0.462

Kaynak: Human Development Report, 2020 – Human Development Report, 2021/2022 – Human Development Report 2023/2024 United Nations Development Programme.

Tablo 1’de dünya ortalaması olarak İGE ve TCEE verileri görülmektedir.

Tablo 2. İnsani Gelişme Raporlarında Türkiye’nin Durumu

	2020 Raporu	2021/22 Raporu	2023/24 Raporu
İGE	0.820	0.838	0.855
İGE Sıralaması	54	48	45
TCEE	0.306	0.272	0.259
TCEE Sıralaması	68	65	63

Kaynak: Human Development Report, 2020 – Human Development Report, 2021/2022 – Human Development Report 2023/2024 United Nations Development Programme.

Tablo 2’de Türkiye’nin yıllara göre sıralama ve puan bazında her iki göstergede de yukarı yönlü bir ivme kazandığı görülse de İGE’deki gelişimin TCEE ’ye oranla daha iyi olduğu görülmektedir. Bu anlamda insani gelişme konusunda iyi şartlara sahip olmanın toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin önüne geçemediği açıkça görülmekte ve cinsiyete dayalı eşitsizlikleri azaltmak adına insani gelişme boyutunun dışında, cinsiyet temelli eşitsizliğe yönelik daha fazla tedbir alınmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. UNDP tarafından Mart 2022 tarihinde yayınlanan analize göre Türkiye’nin insani gelişme konusunda kaydettiği ilerlemeyi toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda kaydedemediği görülmektedir. Bu durumun en belirgin nedeni olarak kadınlar ve

erkekler arasındaki gelir açığı gösterilmektedir ve raporun bu gelir açığının kapatılmasına yönelik yol haritası sunmayı hedeflediği ifade edilmektedir. Bir diğer ifadeye göre ise Türkiye'nin sıralamada yükselebilmesi için kadınların istihdam ve gelirlerinin artması gerekmektedir (UNDP,2022).

UNDP tarafından yayınlanan İGE Raporu'ndan farklı olarak Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından yayınlanan Küresel Cinsiyet Eşitsizliği (KCE) raporu tamamen cinsiyetler arasında oluşan eşitsizliği ölçmeye dayanmaktadır. KCE, sağlık, eğitim, ekonomi ve siyaset olmak üzere dört temel gösterge ile hesaplanmakta ve fırsatlara erişme noktasında gerçekleşen cinsiyete dayalı eşitsizlikleri ölçmektedir. KCE Endeksinin hesaplanması endeks değer ile 0 ve 1 arasında yer almakta, 1 puan cinsiyet eşitliğini ve eşitliğe yakınlığı göstermektedir (İmamoğlu,2023:373).

Tablo 3'te de görüldüğü gibi 2023/2024 İnsani Gelişme Raporu'nda ve geçmiş raporlarda da İGE ve TCEE bazında çok yüksek insani gelişme kategorisinde yer alan Türkiye, 2022 ve 2023 Küresel Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Raporu'nda Orta Asya ve Avrasya, Orta Asya kategorilerinde ve bu kategorilerin son sırasında yer almıştır. Ayrıca 2023/2024 TCEE bazında 193 ülke arasında 63. olmasına rağmen 2023 KTCE bazında 146 ülke arasında 129. olduğu görülmektedir. Sözü edilen sıralamaya yine 146 ülke arasından 124. sıradan gerilediği, öncesinde ise 153 ülke arasından 130. olduğu görülmektedir. Bununla birlikte tam olarak herhangi bir düşüş veya yükseliş ivmesinden söz edilememektedir (World Economic Forum, 2023).

Tablo 3. Küresel Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Raporlarında Türkiye'nin Durumu ve Gösterge Bazlı Skorları

	2020 Raporu	2022 Raporu	2023 Raporu
KTCE Puanı	0.635	0.639	0.638
KTCE Sıralaması	130	124	129
Ekonomik Katılım ve Fırsat	0.478	0.493	0.500
Eğitime Katılım	0.961	0.973	0.980
Sağlıklı Yaşam Beklentisi	0.976	0.966	0.966
Politik Güçlenme	0.124	0.123	0.106

Kaynak: Global Gender Gap Report, 2020 – Global Gender Gap Report, 2022 – Global Gender Gap Report, 2023 World Economic Forum.

WEF tarafından yayınlanan KTCE Raporunda Türkiye'nin ekonomik katılım, eğitime katılım, sağlıklı yaşam beklentisi ve politik güçlenme alanlarında eğitime katılım ve sağlıklı yaşam beklentisi göstergelerinde dünya ortalaması ile benzer skorlara sahip olduğu görülse de ekonomik katılım ve politik güçlenme göstergelerinde hâlihazırda düşük skorda olan dünya ortalamasından da düşük skorlara sahip olduğu görülmektedir. Özellikle politik güçlenme konusu oldukça geliştirilmesi ve özel politikalara ihtiyacın en fazla olduğu gösterge olarak göze çarpmaktadır (WEF,2023).

Türkiye'nin göstergeleri bazında sosyal hayatın birçok alanında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin derinliği ve küresel olarak cinsiyet eşitsizliğinin en fazla ekonomik katılım ve politik güçlenme alanlarında olduğu görülmektedir (Bardakçı ve Oğlak 2022:83-87). Türkiye'de yeterli iyileşme görülmemekle beraber, özellikle politik güçlenme alanında geriye gidilmektedir. Dünya ortalamasından düşük ve düşmeye devam eden politik güçlenme için her anlamda hızlıca aksiyon alınması oldukça önemlidir. Kalkınma planları bu durumun önemli bir sacayağıdır.

3. ON İKİNCİ KALKINMA PLANI (2024 – 2028) KAPSAMINDA “KADIN” KONUSU

On İkinci Kalkınma Planı’nın çevreye duyarlı, afetlere dayanıklı, gelişmiş teknolojiye sahip yüksek katma değer üreten, adil gelir paylaşımının olduğu, istikrarlı, güçlü ve refah içinde olan bir Türkiye vizyonu ile hazırlandığı ifade edilmiştir. Toplumun tüm kesimleri için uzun süreli bakış açısı ile hedef birliğinin sağlanmasına hizmet edilmesi, insan odaklı, katılımcı, kapsayıcı, hesap verebilir ve şeffaf ilkelere sahip olan bütüncül bir yaklaşım izlenmesi planlanmıştır.

On İkinci Plan kapsamında kadın ile ilgili karşılaşılan ilk konu, doğurganlığın azalması olgusu sebebiyle kalkınma ve uzun vadeli refah üzerinde baskı oluşması ile kadınların işgücüne katılım, işgücüne kayıt dışı katılım ve eğitimlerinde gerçekleştirilen ilerlemelerin bir sonraki dönemde de sürdürülmesinin önemli olduğu ifadesidir.

On Birinci Kalkınma Planı döneminde yükseköğretime erişimde fırsat eşitliğinin sağlanabilmesine yönelik yükseköğretim kurumlarının niceliğinin ve fiziki kapasitelerinin yükseltildiği, kadınların yükseköğretime erişiminin iyileştirildiği ve lisans düzeyindeki mezun öğrenci sayılarının arttırıldığı ifade edilmiştir. Fakat On İkinci Kalkınma Planı’nda yer alan kadınların yükseköğrenimdeki okullaşma istatistikleri sözü edilen iyileşmenin oldukça yetersiz olduğunu göstermektedir. Yine On Birinci Kalkınma Planı döneminde toplumda kadının güçlenmesi ve kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanmasına yönelik çalışmaların yürütüldüğü ifade edilmiş fakat bir sonraki dönemde çalışmaların sonucuna dair herhangi bir veri paylaşılmamıştır.

Kadınların işgücüne katılımlarına yönelik 2053 yılında Türkiye kapsamında kadınların çalışma hayatına girişlerinin kolaylaştırılması ve kapsamlı bir dönüşümle kadın işgücüne katılım oranının %60’ın üzerine çıkması hedeflenmiştir. Fakat

hedeflenen bu oranın nasıl gerçekleştirileceğine dair söylem dışında herhangi bir ifade ve yöntem planda yer verilmemiştir. Planın hedefleri ve politikaları arasında istikrarlı büyüme ve güçlü ekonomi kapsamında işgücüne dâhil olmayan nüfusun ekonomide aktif hale gelmesi amacı ile kadın ve gençler başta olmak üzere işgücüne katılımın teşvik edilmesi, yeşil ve dijital dönüşümün de gerektirdiği mesleki becerilerin kazandırılması ve işgücü piyasasının esnekleştirilmesine yönelik programların hayata geçirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca kadın ve gençlerin işgücü piyasasında ihtiyaç duyulan mesleki beceriler ile hazırlanarak istihdama dahil edilmesi plan kapsamında temel öncelikler arasında gösterilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2024).

3.1. On İkinci Kalkınma Planı “Kadın” Kelimesi Kod Trendi

On İkinci Kalkınma Planında “kadın” kelimesinin kod trendi Maxqda Nitel Veri Analiz Programı kullanılarak incelendiğinde, plan kapsamında en fazla “kadın” başlığı altında 35 kez, toplam 76 kez kullanıldığı görülmektedir. Kullanım alanlarına bakıldığında ise en fazla işgücü ve istihdama yönelik söylem ve hedefler ile bir arada olmak üzere sırasıyla 12 ve 7 kez kullanılmıştır. Fırsat eşitliğine ilişkin konularda kadın kelimesi 7 kez kullanılmıştır. İşgücü ve istihdama yönelik “kadın” kelimesinin kullanımı incelendiğinde, çoğunlukla pozitif yaklaşım, kadınlarda işgücü ve istihdamın düşüklüğünün göz önünde bulundurulduğu durumlarda ise kadınlarda işgücü ve istihdamın sürekli düşüş eğiliminde olması sebebi ile içeriğin negatif yaklaşımı dikkat çekmektedir. Kadınların eğitimi ile ilgili konulardan 6 kez söz edilmiştir. Eğitime yönelik sözü edilen konuların içeriğinde ise kadınların eğitim alanında geri planda kalması sebebiyle eğitimlerinin arttırılmasına değinilmiştir. Kadının güçlenmesinin önemine ilişkin konularda 4 kez kadın kelimesi kullanılmıştır. Kadının çalışma hayatı ve kadın

temsiline artması konularında üçer kez olmak üzere toplam 6 kez kadın kelimesi kullanılmıştır. Diğer politikalara yönelik konularda ise toplam 20 kez kadın kelimesi kullanılmıştır. Başlık ve grafiklerde 4 ve 10 kez olmak üzere toplam 14 kez kadından söz edilmiştir.

Fırsat eşitliğinin sağlanmasına ve yaşam standartlarının yükseltilmesine yönelik söylemlerin varlığı, fırsat eşitsizliklerinin arttığını ifade eden söylemlerin yanı sıra konuya dair pozitif ve yapıcı bir yaklaşım yaratmaktadır. Kadınlara yönelik olumlu tutum ve davranışların arttırılması adına yapıcı söylemlerin yanı sıra kadın ile bir arada kullanılan şiddet kavramının sıklığı, şiddete ilişkin düzeltilmesi gereken pek çok durumun devam ettiğini göstermektedir. Bu anlamda şiddet kavramı negatif bir izlenim yaratmaktadır. “Kadın” kelimesi ile bir arada kullanılan kavramlar ve kavramlara ilişkin söylemler incelendiğinde, negatif içerik ve izlenimler pozitif içeriklere göre daha fazla olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda yalnızca “kadın” kelimesinin kullanımı oldukça yetersizken negatif çağrışımlar ile bu yetersizlik artış göstermektedir.

4. “KADIN” BAŞLIĞI ALTINDA KADINLARA YÖNELİK POLİTİKA VE TEDBİRLER

“Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum” başlığı ve “Kadın” alt başlığı ile kadınlara yönelik gerçekleştirilmesi planlanan politika ve hedeflerin amacı, aile içinde merkezi role sahip kadınların hak ettiği yüksek değeri görmesi ve kalkınmaya ivme kazandırması maksadı ile ilk olarak eğitim ve istihdam olmak üzere yaşamın tüm alanlarındaki fırsatlardan eşit şekilde yararlanmalarının ve her türlü şiddet ve ayrımcılıktan uzak yaşamlarının sağlanması, her alanda ve düzeyde temsil ve katılımlarının arttırılması şeklinde ifade edilmiştir. Bu çerçevede

politika ve tedbirler kapsamında maddeler halinde gerçekleştirilmesi planlanan hedeflere yer verilmiştir.

Politika geliştirme ve uygulama süreçlerinde kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanmasına ve kadınların güçlenmesine öncelik verilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda çeşitli kurumlar tarafından toplanan verilerin cinsiyet, yaş, coğrafi konum gibi nitelikler doğrultusunda ortaya çıkmasının sağlanması ve analizlerin bu duruma dayalı gerçekleştirilmesi, kadın erkek fırsat eşitliğine duyarlı bütçeleme çalışmalarının yaygınlaştırılarak bütçeleme süreçlerine bu doğrultuda entegre edilmesi, spor alanında kadınların temsilinin artması adına duruma yönelik politikaları ortaya çıkaracak göstergelerin üretilmesi hedeflenmiştir.

Kadınların eğitime, istihdama ve karar alma mekanizmalarına katılımlarının ve temsillerinin arttırılmasına yönelik kota ve ek destekler ile geçici özel önlemler alınması ile birlikte kamu, özel sektör ve siyaset olmak üzere karar alma mekanizmalarında ve yönetim kademelerinde kadınların temsil ve katılımlarının arttırılması amacıyla aşamalı bir geçiş için çalışmalar yapılması planlanmıştır. Plan kapsamında yer alan kota veya geçici özel önlemler konusu kadınlara fırsat eşitliği sağlanana dek pozitif ayrımcılık yapılması adına doğru bir hedef olarak görülmektedir. Sözü edilen konu özelinde pozitif ayrımcılık ile kadınların istihdama ve çeşitli karar alma mekanizmalarına yeterince katılamamalarından yola çıkarak kadınların çeşitli alanlardaki katılımlarının arttırılması ve temsillerinin dengeye getirilmesi hedeflenmiştir.

Kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda eşit katılımının yanı sıra eşit işe eşit ücret ilkesinin benimsendiği koşullarda kadın istihdamını arttırmak için kaliteli, ekonomik ve erişilebilir bakım hizmetlerine ilişkin sivil toplum kuruluşları, özel sektör, merkezi ve yerel yönetimler ile işbirliği yapılması

yolu ile alternatif modeller geliştirilmesi ve pilot uygulamalarının takiben yaygınlaştırılması, kadınların işgücüne katılımlarının artmasını sağlayacak girişimcilik, kooperatifçilik gibi alanlardaki programların kapsamlarının genişletilmesi ve yaygınlaştırılması, yeşil ve dijital dönüşüm ile birlikte değişen işgücü piyasasına kadınların tam, eşit, güvenceli ve etkin katılımlarının sağlanması ve bu bağlamda ortaya çıkacak olan yeni becerilerin kadınlara kazandırılmasına yönelik programların geliştirilmesi, kadın temsiliyetinin düşük olduğu teknoloji, mühendislik gibi alanlarda kadınların eğitiminin ve istihdamının artırılması için kamu ve özel sektör bağlamında eşitlikçi ve kapsayıcı dönüşüme yönelik çalışmaların yapılması planlanmıştır. 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremlerden etkilenen kadın üretici ve girişimcilerin toplumsal hayata yeniden katılımlarını sağlamak adına üretim, iş birliği, psikolojik güçlenme gibi olguları da içinde barındıran projelerin hayata geçirilmesi, kırsaldaki kadın girişimciliğinin ve teknoloji okuryazarlığının artırılması, kadınlara yönelik sosyal alanların, kaliteli ve ekonomik olarak erişilebilir bakım hizmetlerinin sunulması, tarım işçisi olarak çalışan kadınların ücretli ve kayıtlı hale getirilmesi için çalışmaların yürütülmesi planlanmıştır

Kadınlara yönelik şiddet ve erken yaşta, zorla evlilikler ile mücadele edilmesi, şiddetin önlenmesi ve şiddet mağdurlarının güçlendirilmesi, yasal düzenlemelerin şiddete sıfır tolerans anlayışı ile daha etkin şekilde uygulanması, koruyucu ve önleyici hizmetlerin etkinliğine yönelik kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, hizmet standartlarının uygulanması, verilerin sistematik, güvenilir ve karşılaştırılabilir şekilde toplanması, şiddet ile mücadele kapsamında toplumsal farkındalık ve duyarlılığın artırılmasına yönelik çalışmaların sürdürülmesi, iletişim kanalları yolu ile medyanın kadına yönelik olumlu tutum ve davranış oluşturmalarının desteklenmesi, toplumdaki algıyı

olumsuz yansıtan içerikler ile etkin mücadeleye devam edilmesi planlanmıştır.

On Birinci Kalkınma Plan'ına benzer şekilde On İkinci Kalkınma Plan'ında da “Kadın” meselesi “Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum” başlığı altında değerlendirmeye alınmıştır. Bölüm dışında da kadınlar ile ilgili sorunlara ve değerlendirmelere yer verilmiş olsa dahi çoğunlukla kadınlar ile ilgili sorunlar daha önceki planlara benzer şekilde bir başlık altında kısaca değerlendirilmiştir. On İkinci Kalkınma Planı kapsamında kadınlara yönelik seçili alanlarda, geçmiş yıllarda var olan durumu gösteren ve plan sonrası dönemde gerçekleşmesi hedeflenen istatistiklere “Kadın, Hedefler” tablosu ile yer verilmiştir. Plan kapsamında sunulan istatistikler ile birlikte bir önceki kalkınma planında gerçekleşmesi hedeflenen ve plan sonrasında gerçekleşmiş oranlara bu kapsamda hedeflerin ne derecede gerçekleşmiş olduğu Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4. Seçili Göstergelerde Kadının Durumu, Hedefler

	2023 Hedefleri	2023 Gerçekleşen	2028 Hedefleri
Okullaşma Oranı, Kadın (Ortaöğretim) %	100	89,3	100
Okullaşma Oranı, Kadın (Yükseköğrenim) %	60	49,2	60
İşgücüne Katılım Oranı, Kadın %	38,5	35,9	40,1
Kadın İstihdam Oranı %	39	31,4	36,2
Parlamentodaki Kadın Temsil Oranı %	20	19,8	25

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 151-167 - Strateji ve Bütçe Başkanlığı 2023:46-53.

Plan kapsamında başta kırsal bölgelerde yaşayan genç kadınlar olmak üzere gençlerin istihdama katılımlarının desteklenmesi, kırsala tersine göçü sağlayıcı ekonomik ve sosyal yaşamı etkin kılıcı projelerin geliştirilmesi ne eğitimde ne istihdamda yer alan genç kadınların becerilerinin geliştirilmesi ve

istihdama katılımlarının sağlanmasına yönelik çalışmaların yürütülmesi planlanmıştır. Kırsala tersine göç, kırsalda sanayileşme ve kadınların katma değeri yüksek işlerde çalışması ile sağlanarak daha nitelikli hale getirilmelidir. Bu sayede ekonomik ve sosyal yaşamı etkin hale getirmek daha hedeflenebilir olacaktır.

Özel gereksinimli bireylere yönelik politika ve tedbirler kapsamında, özel gereksinimli bireylere ilişkin verilerin toplanmasında ve analizinde kadın erkek fırsat eşitliğine duyarlı yaklaşım benimsenmesi ile özel gereksinimli kadın ve kız çocuklarını kapsayan verilerin oluşturulması planlanmıştır. Sosyal hizmetler, sosyal yardımlar ve yoksullukla mücadele kapsamında var olan politika ve tedbirler ile de kadınlar ve diğer öncelikli kişiler ile birlikte olmak üzere nüfusun tümünün afetler ile ekonomik, sosyal ve çevre sorunları gibi durumlar için dirençlerinin artırılması planlanmıştır. Nüfus ve yaşlanma kapsamında yaşlı kadınlar başta olmak üzere yoksul olan yaşlıların yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik mekanizmaların geliştirilmesi politika ve tedbirler arasında yer almaktadır. Yurt dışında yaşayan Türkler ile ilgili politika ve tedbirler kapsamında gençler ile birlikte kadınlar da öncelikli olmak üzere yurt dışında yaşayan Türklerin yaşadıkları ülkelerdeki mesleki eğitim imkanlarından yararlanabilmelerine yönelik faaliyetlerin yürütülmesi planlanmıştır. Afet yönetimine yönelik politika ve tedbirler kapsamında, kadınların da içinde bulunduğu farklılaşan ihtiyaçların dikkate alınması ile birlikte toplanma ve geçici barınma alanlarının da bu ihtiyaçları karşılayacak nitelikte olmasının sağlanması, afet öncesinde, esnasında ve sonrasında yapılması gerekenlere yönelik detaylı çalışmaların hazırlanması ve eğitimlerin verilmesi planlanmıştır. Konut, kırsal kalkınma, adalet hizmetleri ve yerel yönetimler kapsamında ise sırasıyla kentlerdeki barınma sorununa yönelik kadınlar ve diğer dezavantajlı kesimlere yönelik toplu konut

uygulamalarının yürütülmesi, kırsalda özel politika gerektiren gruplara yönelik yenilikçi sosyal programların hayata geçirilmesi, ceza süresinde başta kadın ve çocuklar olmak üzere mağdur odaklı adalet anlayışına uygun uygulamaların güçlendirilmesinin devamlılığı, kadınlar ve diğer dezavantajlı kesimler öncelikli olmak üzere toplumun adalete erişiminin kolaylaştırılması ve yine kadınlar ile birlikte genç, yaşlı ve özel gereksinimli bireylerin yerel yönetimlerdeki temsil ve karar alma süreçlerine katılımlarının güçlendirilmesi hedefler arasında görülmektedir.

5. SONUÇ

Kalkınmanın amacı, toplumun refahının bütüncül bir yaklaşımla sağlanmasıdır. Sosyal, kültürel, politik olmak üzere herhangi bir alandaki eksiklikle kalkınma amacına ulaşılamayacağı açıktır. Bu doğrultuda, kadınların kalkınma ile yeterince ilişkilendirilememeleri ve kalkınma planlarına entegre edilememeleri beklenen kalkınma performansına ulaşılamayacağının bir göstergesidir. Kalkınma planlarında kadına yönelik gerçekçi ve uygulanabilir politikaların varlığı toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda da eşitlikçi bir anlayışı ortaya çıkaracaktır.

Eşitsizliklerin azalması, kadınların karar alma mekanizmalarında ve istihdamda aktif bir şekilde yer alması, yalnızca kadınların değil tüm toplumun refahını ileri taşıyacaktır. Her alanda eşit temsil ile her alanda söz sahibi olan kadınların varlığı ile, insani gelişme doğrudan doğruya sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

- Atakışi, A. ve Cebeci, A. (2022). Kalkınma planlarının Kıyaslamalı Analizi: Türkiye Örneği. *Ekonomi ve Finansal araştırmalar Dergisi*, 4(2),161.
- Bardakçı, Ş. ve Oğlak, S. (2022), Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi ve Türkiye. *Toplumsal Politika Dergisi*, 3(7), 83-87.
- Cambridge Dictionary (2024), <https://dictionary.cambridge.org>
- Eşiyok, B.A. (2009) Sanayi Planlarından 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planına Bir Dönüşümün Kısa Bir Öyküsü, *Memleket Siyaset Yönetim*, 4(1), 88-116.
- Eyilik, A. (2019), Kalkınmada Küresel işbirliğinin Sağlanmasında Türkiye'nin Kalkınma Yardımları politikasının Değerlendirilmesi, *Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 1(1),75.
- Han, E. (1988), Kalkınma Planlaması, Eskişehir.
- İmamoğlu, E.(2023). Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinin Değerlendirilmesi, *Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 24(4),373.
- Sen, A.K. (2000), *Development As Freedom*, Oxford University Press.
- Şaşmaz, M.Ü. ve Yayla,Y.E. (2018), Ekonomik Kalkınmanın Belirleyicilerinin Değerlendirilmesi: Ekonomik Faktörler. *International Journal of Public Finance*,3(2), 250.
- Takım,A. (2011), Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları, *Maliye Dergisi*(160),155.
- T.C. (2019) Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, On Birinci Kalkınma Planı.

- T.C. (2024) Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, On İkinci Kalkınma Planı.
- Turhan, Y. (2020). Kalkınma Kavramının Tarihsel Süreci ve Etimolojik Analizi, Uluslararası İktisadi ve İdari incelemeler Dergisi, 149(29),151.
- Human Development Report, 2020 – Human Development Report, 2021/2022 – Human Development Report 2023/2024 United Nations Development Programme.
- UNDP (1990), Human Development Report, Oxford University Press.
- UNDP (2022), UNDP Türkiye, Türkiye Country Note, <https://www.undp.org>.
- UNDP (2024), UNDP Türkiye, Türkiye Country Note, <https://www.undp.org>.
- Uzunkaya, S.Ş. (2020), Türkiye Ekonomisinde 1923-1977 Yılları Arasındaki Sanayi ve Kalkınma Planlarının Değerlendirilmesi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19: Prof.Dr. Sabri Orman Özel Sayısı, 15.
- Wef (2023), World Economic Forum, Global Gender Gap Report 2023, <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report2023>
- Zanbak, M. ve Özgür, R.Ö. (2019), İnsani Gelişme Endeksi Bağlamında Avrupa Birliği'ne Üye ve Aday Ülkelerin Karşılaştırmalı Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(2), 178-179.
- Zor, A. (2020), İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye, IBAD, Sosyal Bilimler Dergisi (7),42.

AİLE KURUMU VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNE YÖNELİK TUTUM VE ALGILARIN ANALİZİ: SURIYELİ SĞINMACI KADINLAR ÖRNEĞİ¹

Ali ALP²

1. GİRİŞ

Aile, toplumun temelini oluşturan unsurların en küçüğü ve en önemli olanlarından. Tarihi süreçte etkileşimler sonucunda yapısında değişiklikler olsa da günümüzde varlığını sürdürmektedir (Turğut, 2017: 94). Ailenin yapısını etkileyen ekonomik, kültürel ve sosyal durumlar bulunmaktadır. Sosyal bir olgu olan göç de bireyleri etkilediği gibi aileyi de ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak etkelemektedir. Göç edilen yerde barınma yeri bulmada zorlanma, düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalma ve yeni sosyal çevreye uyum sağlama süreçleri göç eden aileyi etkileyen durumlardandır (Aydın vd., 2017: 9). Türkiye, birçok ülkeden çeşitli sebeplerle göç alan ülkelerdendir. Türkiye'ye gelen göçmenlerin sosyal uyumu da kültürel alışkanlıklar, eğitim seviyesi, sosyoekonomik durumlar gibi etkenlere göre farklılaşabilmektedir. Bu açıdan Türkiye'de bulunan Suriyeli göçmenlerin sosyal hayata uyumu da önemlidir (Ergin ve Ermeğan, 2011: 1756). Sosyal uyum süreci içinde önemli olan faktörlerden ikisi aile yapısı ve toplumsal cinsiyet rollerine bakış açısıdır. Göçmenlerin aile yapılarının ve toplumsal cinsiyet rollerine bakış açılarının göç ettikleri yerdeki

¹ Bu çalışma 'Aile Kurumu ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Tutum ve Algıların Analizi:Suriyeli Sığınmacı Kadınlar Örneği' başlıklı tezden üretilmiştir.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, Göç Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Bölümü, alp_ali1996@hotmail.com, ORCID:0000-0002 0627-5086.

aile yapıları ile uyumlu olup olmaması göçmenlerin sosyal uyumu ve entegrasyonu açısından önemli bir konudur (Kara ve Nazik, 2018: 62).

Türkiye'ye göç etmiş olan Suriyeli geçici sığınmacı kadınların aile kurumu ve toplumsal cinsiyet eşitliğine bakışı ile Türkiye'deki aile yapısı ve cinsiyet rollerine dair düşünceleri ve algılarının ne olduğu bilinmemektedir. Suriyeli geçici sığınmacı kadınların sosyal uyumlarını kolaylaştırma açısından aile yapısı ve toplumsal cinsiyet eşitliği hakkında algı ve tutumlarının ne olduğunun anlaşılması önemlidir. Bu çalışmada Türkiye'ye göç etmiş olan Suriyeli kadın sığınmacıların toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde aile kurumu ve toplumsal cinsiyet rollerine bakışı ile Türkiye'deki aile yapısı ve toplumsal cinsiyet rolleri kabulleriyle çelişkiler olup olmadığı sorusu üzerinde durulmuştur. Çalışma kapsamı Kilis ilinde yaşayan ve orada ikamet eden Suriyeli sığınmacı kadınlar ile sınırlandırılmıştır. Çalışma konusu hakkında literattür incelendiğinde aile, toplumsal cinsiyet rolleri ve göçmenler konusunu bir arada işleyen benzer çalışmaların sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Bu açıdan çalışmadan elde edilecek sonuçlar önemli görülmektedir. Çalışmanın göçmen kadınların aile ve toplumsal cinsiyet algılarının sosyal uyumlarına etkisini belirmeye katkı sunacağı düşünülmektedir.

2. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde verilerin içerik analizine tabi tutulmasıyla ulaşılan bulgulara yer verilmiştir. Analiz aşamasında ilk önce katılımcılardan görüşme formu aracılığıyla toplanan veriler bilgisayar ortamına aktarılmış, ardından içerik analizine tabi tutulan ham veriler kavramsallaştırılarak kodlar oluşturulmuştur. Devamında görüşlere yönelik ana tema, alt tema ve kodlar belirlenmiştir. Verilerin analizinde MAXQDA

bilgisayar destek programından faydalanılmıştır. Katılımcıların verdiği cevapların içerik analizi yapılmıştır. Katılımcıların verdiği cevaplar sonucunda 11 tema 28 alt tema 124 tane kod elde edilmiştir. Elde edilen bulgular görsel araçlar kullanılarak şekil ve tablolar halinde sunulmuştur.

2.1. Katılımcıların Demografik ve Tanıtıcı Özellikleri ile İlgili Bulgular

Bu bölümde katılımcılara ait yaş, doğum yeri, mesleği, medeni hali ve eğitim seviyesi başlıklarında elde edilen bulgular ortaya konulmuştur. Tablo 1’de elde edilen bulgular sunulmuştur. Tablo 1. Katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin bulgular.

NO	YAŞ	DOĞUM YERİ	MESLEK	MEDENİ HALİ	EĞİTİM
K1	30-39	DERİZOR	ÖĞRETMEN	ELİ	LİSANS
K2	30-39	HASEKİ	İŞÇİ	EVLİ	İLKÖĞRETİM
K3	30-39	HALEP	ÖĞRETMEN	EVLİ	YÜKSEK LİSANS
K4	30-39	ALADABI	EV HANIMI	BEKÂR	İLKÖĞRETİM
K5	30-39	HALEP	TEMİZLİK İŞÇİSİ	EVLİ	İLKÖĞRETİM
K6	30-39	HALEP	DOKTOR	EVLİ	ÖN LİSANS/LİSANS
K7	30-39	HALEP	EV HANIMI	EVLİ	İLKÖĞRETİM
K8	30-39	HALEP	EV HANIMI	EVLİ	LİSE
K9	30-39	HALEP	EV HANIMI	EVLİ	LİSE
K10	30-39	TEL RIFAT	EV HANIMI	EVLİ	İLKÖĞRETİM
K11	30-39	İDLİB	ÖĞRETMEN	BEKAR	LİSE
K12	30-39	HİMİS	ÖĞRETMEN	BEKAR	ÖN LİSANS/LİSANS
K13	30-39	HALEP	EV HANIMI	BEKAR	OKULA GİTMEDİ
K14	30-39	HALEP	EV HANIMI	EVLİ	İLKÖĞRETİM
K15	50-59	HALEP	EV HANIMI	BEKAR	LİSE
K16	40-49	RAKKA	EV HANIMI	BEKAR	ÖN LİSANS/LİSANS
K17	30-39	HALEP	EV HANIMI	EVLİ	İLKÖĞRETİM
K18	30-39	HALEP	HEMŞİRE	EVLİ	ÖN LİSANS/LİSANS
K19	40-49	HALEP	TERZİ	EVLİ	LİSE
K20	40-49	HALEP	İŞÇİ	EVLİ	LİSE
K21	40-49	HALEP	EV HANIMI	BEKAR	LİSE

Suriye’den göç etmiş 21 katılımcının yaşları (18’i) çoğunlukla 30-39 arası olarak tespit edilmiştir. 14 katılımcının doğum yeri Halep’tir. 7 katılımcının doğum yeri sırasıyla Derizor, Haseki, Aladabi, Tel Rıfat, İdlib, Hımıs, Rakka’dır. Kadınların 11’i ev hanımı iken 4’ü öğretmen, 3’ü işçi 1’i hemşire, 1’i terzi ve 1’i de doktor olarak çalışmaktadır.

2.2. Kendinizi Tanıtır Mısınız? Göç Etme Sürecinizi Kısaca İzah Eder Misiniz? Sorusuna İlişkin Elde Edilen Bulgular

Katılımcılar genellikle savaşın başlamasından sonra Türkiye'ye göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar bu süreçte korku, üzüntü, çaresizlik hissettiklerini, aile bireylerinin vefat ettiğini, barınma imkânlarında güçlük yaşanması gibi problemlerle karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların görüşleri şu şekilde olmuştur:

“Türkiye’ye nasıl geldim? Savaşta çok zorluk oldu, çocuklarım çok korkuyordu, uçakların sesi sebebiyle. Sonra sokağımızda çok bina yıkıldı. Bunun için evimizden çıktık. Yani hayatımızdan çıktık, ayrıldık. İki saat sonra evimiz yıkıldı zaten, Allah bizi kurtardı. Köyde oturduk kısa bir süre. Eşim köyde iş bulamadı bunun için Kilis’e geldi. Bir yıl sonra ben çocuklarla Kilis’e geldik. 2015 yılında Kilis’e göç ettik.” K2. “Eşim savaşta vefat ettikten sonra 2014 yılında Türkiye’ye geldik” K13. “Buraya 8 yıl önce geldik. İlk geldiğimde çalışmıyordum. Ama ekonomik şartlardan dolayı ben de şimdi çalışıyorum” K11.

Tablo 2. Göç etme süreci ile ilgili düşünceler

Ana Tema	Alt Temalar	Kodlar
Göç Etme Sürecini Değerlendirme	Göç sürecinin sosyo-ekonomik etkileri Göç etme sürecinin psikolojik etkileri	Barınma İşsizlik Ekonomik şartlar Korku Üzüntü Çaresizlik Yaratıcıya güven

2.3. Suriye’de Aile Yapısı Nasıldır? Türkiye’deki Aile Yapısı Arasında Sizce Ne Gibi Benzerlik ve Farklılıklar Vardır? Sorusuna İlişkin Elde Edilen Bulgular

Katılımcıların çoğunluğu Kilis'te yaşadıkları için Kilis’e göç edip geldikleri yerin aile yapısı ve sosyal hayatının birbirine benzediğini ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar Suriye’de ailelerin daha kalabalık olduğunu akrabalık ilişkilerinin daha yoğun olduğunu, akrabalar arasında daha sık ve habersiz şekilde ziyaretler yapılabildiğini beyan etmiştir. Bu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar şu şekildedir:

“Eee Suriye’de akraba sürekli gelir gider. Biz akrabalara ne zaman istersek gidebiliriz. Haber vermeden de rahat şekilde gidebiliriz. Yani sadece iyi günler ya da kötü günlerde değil sürekli ziyaretleşme var. Türkiye, benim burada hiç akrabam yok. Eşim akrabaları başka bir şehirde. Resmi izinler kısıtlı onun için şehir dışına fazla çıkamıyoruz. Akraba sayımız da az. Kahramanmaraş depreminden önce şehir dışına çıkmamız daha kolaydı. Depremden sonra şehir dışında çıkmamız zorlaştı. Yasak geldi” K3. “Bana göre burası benzer Suriye’ye. Orada da komşuluk ilişkileri iyiydi. Suriye’de akrabalık ilişkileri daha kuvvetliydi. Burada aile açısından iyi bir ortam var. Ama bazen çocukların yanlış şeyler öğrenmesine de sebep oluyor Türkiye’deki ortam” K17. “Kilis Suriye’ye yakın olduğu içi benzer. Komşular ve aile yaşantısı benzer, kadınlar orada da şehirde açık, tesettürlü değil ama köyde kapalı. Türkiye’de de böyle. Sosyal hayatta Türkiye’de düzen var Suriye’de kurallara çok uyulmuyor” K19.

Tablo 3. Suriye’de ve Türkiye’de aile yapısı ve sosyal hayat ile ilgili düşünceler

Ana Tema	Alt Temalar	Kodlar
Aile Yapısına İlişkin	Aile ile ilgili benzer kabul ve Geniş aile ve yakın akrabalık	Misafir Kadın ve erkek Kalabalık Akraba Çocuklarla Sık görüşme

2.4. Suriye’de Aile İçinde ve Toplumsal Hayatta Kadının ve Erkeğin Rollerini Nasıldır? Bu Roller, Sizin Gözlemlerinize Göre Türkiye’de Farklı Mıdır? Nasıl? Sorusuna İlişkin Elde Edilen Bulgular

Suriye’de ve Türkiye’de kadın ve erkeğin toplumsal rollerine ilişkin sorulan soruya katılımcılar Suriye’de kadın eğitiminin kısıtlı olduğunu, kadınların daha çok evde iş yapmaya teşvik edildiğini ifade etmişlerdir. Kadın ve erkek arasında toplumsal hayatta giyim farkı olduğunu, kadınların tesettürlü olamk zorunda olduğunu ama erkeklerin daha serbest, özgür olduğunu, ifade etmişlerdir. Katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Suriye’de kadın evde oturuyor, erkekler ise işe gidiyor. Türkiye’de kadın ya da erkek çalışmak isteyen herkes çalışabiliyor. Türkiye serbest. Suriye, de kadının bir işe girip çalışması ayıp sayılır ama burada öyle değil” K2 “Suriye’de kızlar 10 yaşından sonra okula gönderilmez. Kızlar buradaki gibi pantolon giyemez. Tesettürlü olmalıdır. Kızlar 13-14 yaşına geldiğinde evlendirilirler. Ama burada öyle değil daha rahat kızlar. Erkekler Suriye’de daha rahat. Eğitim ve yaşantı konusunda daha serbestler. Erkek çocukların da evi geçindirmek için 13-14 yaşında çalışmak zorunda kalması durumu var. Bu da erkekler için zor bir durum” K15.

Tablo 4. Suriye’de ve Türkiye’de kadın ve erkek rollerine ilişkin düşünceler

Ana Tema	Alt Temalar	Kodlar
Kadına ve Erkeğe Ait Cinsiyet Roller	Kadın ve erkeğin eğitim farklılığı konusundaki farklılıklar Kadın ve erkeğin giyim farklılıkları -Erkeklerin Çalışıp Kadınların Çalışmaması -Kadınların Erken ve Zorla Evlendirilmesi Farklı toplumsal cinsiyet algısı Erken yaşta ve zorla evlilik Kadın ve erkek hakları	Eğitim alır Kısıtlı eğitim hakkı Okula gönderilmeme Etek Kısa elbise Kapalı giyim Tesettür -Uzun Uzun elbise Pantolon Örtü İtaatkâr ve anlayışlı Evde oturur Dışarıda olur Çalışan kadın Ev işleri Annesine yardım etme Cesur değil Utaniyor Kavgacı 18 yaşında 14-15 yaş Zorla evlendirme Miras Boşanma İne

2.5. Suriye’de Çocukların Yetiştirilmesinde Kadın ve Erkeğin Rollerini Hakkında Bilgi Verir Misiniz? Sorusuna İlişkin Elde Edilen Bulgular

Katılımcılar, Türkiye’de çocukların terbiye edilmesi, iyi davranışlara sahip bir insan olarak yetiştirilmesinde, Suriye ile benzerlik olsa da bazı zorluklar yaşandığını belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar çocukların sigara kullanması, kavgaya girmesi, kızların tesettürlü giyime alışmasında zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların cevapları şu şekildedir: “Evet. Erkek ve kız çocuğa aynı davranılır. Çocuklar yanlış hata yaptıklarında aynı ceza veririm. İyi bir şey yaptıklarında da aynı şekilde beğendiğimi söylerim. Ama aralarında bir fark var. Mesela erkek çocuk her zaman çarşıya gidebilir. Ama kız çocuğu utanıyor, öyle bir sıfatı ve özelliği var. Cesur değil. Onun için bakkala göndermiyorum” K1. “Giyim konusunda farklılık var. Suriye’de kızlar kısa elbiseler giyemez. Kapalı, tesettürlü olmalı. Erkekler böyle değil daha rahat giyinirler” K13. “Çok değişim yok bana göre. Ama oğlumda bazı olumsuz durumlar oldu ben istemesem de. Mesela sigara içiyor ya da arkadaşlarıyla çıktığında bana haber vermiyor. Bunları önceden yapmazdı.” K18.

Tablo 5. Suriye’de çocukların yetiştirilmesinde kadın ve erkeğin rolleri ile ilgili düşünceler

Ana Tema	Alt Temalar	Kodlar
Çocuk Yetiştirmede Kadın ve Erkeğin Tutumu	Kız ve erkek çocuğa aynı şekilde davranılması konusundaki farklılıklar Bilgi ve iletişim teknolojilerinin çocuk yetiştirmeye etkisi Çocuklara dini ve kültürel değerlerin öğretilmesi	Harçlık Yetiştirme Ceza verme Karma eğitim İlkokul Sigara Suç Televizyon Uzun İnternet Tesettür Haram Helal Ahlak

2.6. Suriye’de Aile İçinde Çocuk Yetiştirirken Uygulanan Gelenek, Görenek ve Kurallardan Bahseder Misiniz? Bu Konuda Türkiye’de Farklılıklar Var Mıdır? Nasıl? Sorusuna İlişkin Elde Edilen Bulgular

Katılımcıların bu soruya verdiği cevaplarda kadın ve erkek rollerindeki farklılıklar, çocuk yetiştirmedeki farklılıklar ve Suriye'deki erkeklere öncelik verilmesi gibi konularda farklılıklar olduğu, coğrafya yakınlığından dolayı da kültürel açıdan Türkiye ile benzerlik olduğu anlaşılmıştır. Verilen cevaplar şu şekildedir:

“Ben aynı görüyorum. Kilis ile Halep çok benziyor. Çok farklı değil kültür. Erkek ve kız çocukların aynı ya da ayrı yerlerde eğitim aldıkları yerler var. Misafirlikte fark olarak

Halep’te kadın ve erkek ayrı odalarda otururlar’’ K1. ‘‘Kız ve erkek çocuğuna yaklaşım konusunda Suriye ve Türkiye aynı sayılır. Okula gönderme sosyal hayat durumu aynı. Evlilik konusunda Suriye’de kızlar 14-15 yalında evlendiriliyor. Ben 20 yaşındayken 4 tane kızım vardı. Türkiye’de farklı böyle olmuyor. Bundan dolayı burada kızlarımın erken evlenmesini istemiyorum. Onlara söyledim 25 yaşından önce evlenmeyeceksiniz diye’’ K2. K12. ‘‘Kızların giyimi konusunda kısa giysiler giymesi yasaktır. Erkek daha rahattır. Böyle bir fark ve kural olduğunu söyleyebilirim’’ K16.

Tablo 6. Aile içinde ocuk yetiştirirken uygulanan gelenek, görenek ve kurallar konusunda Suriye ve Türkiye benzerliği

Ana Tema	Alt Temalar	Kodlar
ocuk Yetiştirmede Gelenek, Görenek ve Kurallar	Coğrafi yakınlık ve tarihsel geçmiş nedeniyle kültüre benzerlik Kadın ve erkek rollerine ilişkin ülke farklılıkları Sosyal hayattaki farklılıklar Suriye’de erkeklerin baskın rolü	Adetler Aile yapısı Türkiye Suriye Kilis Akrabalık ilişkileri Kültürel değerler Kadınların alışması zgrlk Karışık oturma Ayrı oturma Düğünler Misafir ağırlama alışma Saati Erkek Serbest hareket etme Geç evlenme Güçlü olma

2.7. Size Göre Aile İçinde Kadın ve Erkeğin Rollerini Nasıl Olmalıdır? Kısaca Anlatır Mısınız? Sorusuna İlişkin Elde Edilen Bulgular

Katılımcılar, ev işleri, ev için sorumluluk alma konularında daha çok ortak olması gerektiğine yönelik cevaplar vermiştir. Çocuk bakımı, işe gitme gibi toplumsal rollerde farklılıklar olduğunu destekleyen görüşler belirtmişlerdir. Ev içi karar alma ya da sorumluluklarda genel olarak paylaşmanın önemine dikkat çekilmiştir. Soruya verilen cevaplar şu şekildedir:

“Yani kadın ve erkek dışarıda iş varsa birlikte çalışacaklar ve çocuklarla da beraber ilgilenecekler. Ama kadının dışarıda çalışıyorsa evde gelip çocuklar ve işleri ile ilgilenmesi çok zor olur. Gücü zayıflayacak ve zorlanacaktır” K1. “Evet, kadın ve erkeğin eşit olması konusuna katılıyorum. Özellikle kadın dışarıda bir işte çalışıyorsa erkek de ona evde yardım etmelidir. Kadın hem evin ihtiyaçlarını karşılamak için destek oluyor hem de ev işlerine yetişmeye çalışıyor bu çok yorucu olur. Erkek bu yüzden eşit şekilde yardımcı olmalıdır” K3. “Erkek aile içinde maddi ihtiyaçları daha çok karşılayan kişi olmalı. Bunun yanında çocuklara da terbiye etme konusunda görev almalı. Kadın da daha çok ev işlerini üstlenip çocukların terbiyesinde eşi ile yardımlaşmalıdır” K17.

Tablo 7. Size göre aile içinde kadın ve erkeğin rolleri hakkındaki düşünceler

Ana Tema	Alt Temalar	Kodlar
Aile İçi Rollere Dair Düşünceler	Erkeğin karar verici olması Eşit sorumluluğa dair temenniler -Erkeklerin Çalışıp Kadınların Çalışmaması -Kadınların Erken ve Zorla Evlendirilmesi	Ağır işler İşe gitme İnşaatta çalışma Farklı özellikler Çocukların bakımı Sorumluluk Paylaşma

2.8. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Hakkındaki Görüşleriniz Nasıldır? Açıklar Mısınız? Sorusuna İlişkin Elde Edilen Bulgular

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin katılımcıların pek duymadığı bir kavram olduğu görülmüştür. Soru bu yüzden açıklanarak sorulmuştur. Buna göre bazı katılımcılara göre eşitliğin olması gerektiği bazılarına göre ise tam bir eşitlikten söz etmenin zor olduğu ev içi ve ev dışı rollerde ve biyolojik özelliklerde farklılıklar olduğu belirtilmiştir. Verilen cevaplar şu şekildedir:

“Ben kadın olarak erkeğin yaptığı her işi yapamam, yani erkek bedensel olarak daha güçlü. Ben kadın olarak sevgi verebilirim, gösterebilirim. Ama erkek, çocuklara duygusunu, sevgisini kadın kadar nasıl gösterecek? Bu konuda fark var. Eşit olmaya gerek yok. İkisnin de farklı özellikleri var. Kadın ve erkek olarak birbirimizi tamamlıyoruz” K4. “Kadın ve erkek arasında bazı farklar bulunur. Erkekler kadınlardan vücut

konusunda daha güçlüdür. Ayrıca Kur'an'da miras taksiminde kadına 1 erkeğe 2 hisse ayrılması emredilir” K14. “Hayır bana göre kadın ve erkek tamamen eşit değil. Eşit olduklarında kadına zulüm olur. Aralarında adalet olmalıdır. Eşit olduğunda kadına çalışma mecburiyeti gelir. Kadın bu zorlukları taşıyamaz Allah kadını zayıf yaratmıştır. Kadın erkeğin bazen yaptıklarını yapamaz. Erkek kadına göre güçlü, kaslıdır. Erkeklerin zor ağır işlerini kadın yapamaz. Kadın çalışınca erkeğe de değer veremez, ilgi gösteremez. Bu da erkeği olumsuz etkiler” K16.

Tablo 8. Toplumsal cinsiyet eşitliği hakkındaki düşünceler

Ana Tema	Alt Temalar	Kodlar
Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dair Görüşler	Fiziksel güç nedeniyle kadın ve erkeğin farklı roller üstlenmesi -Kadın ve erkeğin biyolojik özelliklerinin farklı olması Erkeklerin ve kadın rollerinin ailede farklı olması Kadın ve erkek rolünde adil olunması isteği	Bedensel güç Yük taşıma Vücut yapısı Güçlü Zayıf Sevgi verme Para kazanma Yemek yapma Bulaşık temizlik Temizlik

**2.9. Suriye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
Bağlamında Okullarda Çocuklara Eğitim
Veriliyor Mu? Nasıl? Toplumsal Cinsiyet
Bağlamında Okullarda Eğitim Verilmesi
Hakkındaki Düşüncelerinizi Paylaşır Mısınız?
Sorusuna İlişkin Elde Edilen Bulgular**

Katılımcılar eğitim ortamı konusunda Suriye’de okullarda kız ve erkek için fırsat eşitliği olduğu, ilkokulda karma daha sonra üniversiteye kadar kız ve erkek ayrı okullarda eğitim aldıklarını ifade etmişlerdir. Okullarda kız ve erkeğe yaklaşımın eşit olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların cevapları şu şekilde olmuştur:

“Eee devlet erkek ve kadına eğitim imkânı sağlıyor. Suriye’de sadece ilkokulda kızlar ve erkekler bir arada eğitim alırken ilkokuldan sonra kız ve erkek ayrı okullarda eğitim almaktadırlar” K1. “Hayır, kız ve erkek eğitimi aynı. Okullarda eşitlik var. Üniversiteler karışık. Lise ve ortaokul ayrı eğitim veriyor. Yalnız kızları ortaokul ya da lisede okuldan alıp evlendirme olayı da çok oluyor. Okumak devlet tarafından mecbur tutulmuyor. Sadece ilkokul mecburidir. Bazı babalar zorla kızını evlendirmek istiyor bazısı da kızının fikrini soruyor. Evde çok kız varsa hemen evlendirmek istiyorlar” K6. “6. Sınıfa kadar beraber okur kız ve erkek. Ama ondan sonra ayrı okullarda eğitim alırlar. İkisi de eğitim alma hakkına sahiptir” K12.

Tablo 9. Suriye’de toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında okullarda çocuklara eğitim verilmesi ile ilgili düşünceler

Ana Tema	Alt Temalar	Kodlar
Suriye’de Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim	Eğitim alma hakkının kız ve erkek için eşit olması Kız ve erkek çocuğu eğitim ortamlarının farklı olması -Erkeklerin Çalışıp Kadınların Çalışmaması -Kadınların Erken ve Zorla Evlendirilmesi	Eğitim hakkı Fırsat eşitliği Karma eğitim Ortaokul Lise Üniversite

2.10. Ailede Çocukların Doğuştan Getirdikleri Cinsiyetten Farklı Toplumsal Cinsiyet Kimliklerinden Birini Tercih Etmesi Hakkındaki Düşüncelerinizi Açıklar Mısınız? Sorusuna İlişkin Elde Edilen Bulgular

Katılımcıların tamamı ifadelerinde çocuklarının doğuştan getirdikleri cinsiyetten farklı bir cinsel kimlik tercih etme isteklerine karşı çıkmışlardır. Gerekçe olarak İslam dininde bunun yasak olduğu, Allah’ın yarattığının değiştirilemeyeceği fikirlerini öne sürmüşlerdir. Ancak fizyolojik ya da hormonal olarak bir rahatsızlığı varsa bu durumun ortadan kalkması için doktora gitmesine müsaade edilebileceğini ifade etmişlerdir. Soruya verilen cevaplar şu şekildedir:

“Elhamdülillah yok. Farklı bir cinsiyete geçme isteği ile ilgili çevremde, akrabalarımda, Suriye’de öyle bir şey olduğunu duymadım. Böyle bir istek sıkıntı anlamına gelir. Demek ki ben çocuğumu yanlış yetiştirdim demektir. Bu yanlış bir istek çünkü doğuştan gelen vücudu değiştirmek istiyorsun. Demek ki kendini sevmiyor demektir bu. Bu Allah’ın iradesine itiraz olduğu için dinimizde yanlış ayrıca insanlık açısından da

yanlıştır. Vücudunu değiştirmek için birçok şey yapacak bu vücuduna zarar verecektir. Çocuk bu fikirle karşıma gelirse ona saygı duyarım baskı yapmam çünkü ruhu hastadır. Onu çok etkilemeye çalışmam” K8. “Tabi ki bu kötü bir şey. Çünkü kadın kadındır erkek erkektir. Kadınların güzel şeyleri var erkeklerin güzel şeyleri var. Çocuğuma böyle anlatırdım. Dini olarak da yanlış, günah bir şey... Allah’ın verdiği değiştirilemez. Mesela Şam’dan gelen bir komşumuz erkek çocuğuna küpe takmıştı. Bizim 3 yaşındaki erkek çocuk da bundan etkilendi. Kulak deldirmek istedi. Zor ikna ettim onu. Kız gibi olursun kimse sana erkek demez diyerek söyledim. Allah erkeği erkek kadını kadın yaratmış dedim. Bir de bu küpe günah dedim erkekler için” K5. “Bedensel bir kusuru varsa bunun doktor kararıyla düzeltilmesini kabul ederim. Ama sadece cinsiyet değiştirmeyi isteyene izin vermem. Çünkü Allah bu şekilde yaratmıştır. Bunun değiştirilmesi uygun değildir.” K19.

Tablo 10. Ailede çocukların doğuştan getirdikleri cinsiyetten farklı toplumsal cinsiyet kimliklerinden birini tercih etmesi hakkındaki düşünceler

Ana Tema	Alt Temalar	Kodlar
Farklı Cinsiyet Kimliklerinin Tercih Edilmesi	Cinsiyet değiştirmenin islam dinine göre yasak olması Cinsiyet değiştirmeye ve fikrine karşı çıkılması Tıbbi tedavi gerekliliği Farklı cinsiyete geçmenin biyolojik ve psikolojik rahatsızlıktan kaynaklandığı düşüncesi	Hakkımız yok Günah Haram İslam dini Lanet edilmesi Peygamber sözü Kız ve erkek ayrı Kişisel olarak reddetmek Cinsiyet değiştirilmez Yaratılanın değiştirilmemesi

		Allah'ın yasaklaması Cinsiyeti Allah vermiştir Karşı çıkma Kötü bir şey olması Nasihat etme İzin vermeme Problem Biyolojik Vücudu değiştirme Tıbbi Bedensel Hormonal Kusur Doğuştan Hastalık Psikolojik rahatsızlık Saygı
--	--	---

**2.11. Toplumsal Cinsiyet Karşıtlığı (Antigender)
Hakkında Bilginiz Var Mı? Paylaşıyor Mısınız?
Toplumsal Cinsiyet Karşıtlığına Dair Duygu ve
Düşüncelerinizi Açıklar Mısınız? Sorusuna
İlişkin Elde Edilen Bulgular**

Katılımcılar verdikleri cevaplarda genel olarak toplumsal cinsiyet kavramını duymadıkları için bu düşünceye karşıt olan hareketten de haberleri olmadığı gözlemlenmiştir. Ama hareketin hedefi, amacı açıklandığında bu harekete destek vereceklerini, özellikle toplumsal cinsiyet kavramı içindeki farklı cinsiyet formlarına karşı olduklarını, doğuştan getirilen cinsiyetin değiştirilmesinin yanlış olduğunu belirtmişlerdir. Okulda da bu cinsiyet değiştirme ve farklı cinsiyet formları ile ilgili eğitim verilmesine karşı çıkacaklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların verdikleri cevaplar şu şekildedir:

“Bu karşıtlık hareketinden haberim yok. Bu cinsiyet değiştirme fikrine yanlış diyorum” K1. “Bu toplumsal cinsiyet

eşitliği içinde yer alan cinsiyet değiştirme fikrine ben de karşı çıkarım, bana göre haramdır, izin veremem” K2. “Dediğim gibi kız ya da erkek cinsiyetini değiştirmesine izin vermem. Kabul etmem. Hz. Muhammed kıza benzeyen erkeğe ve erkeğe benzeyen kıza Allah lanet etmiştir diye söylemiştir. Ben buna karşı çıkanlara destek olurum” K20.

Tablo 11. Toplumsal cinsiyet karşıtlığı (antigender) kavramına ilişkin düşünceler

Ana Tema	Alt Temalar	Kodlar
Toplumsal Cinsiyet Karşıtlığına Dair Bilgi Sahibi Olma	Toplumsal cinsiyet karşıtlığı hareketini bilmeme Cinsiyet değiştirme fikrine karşı olanları onaylama	Haberim yok Destek olma Karşı çıkma Cinsiyet değiştirme Farklı cinsiyet formları

3. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmanın son bölümünde, araştırma sonucunda ortaya çıkarılan verilerden hareketle ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir. Suriyeli geçici sığınmacı kadınların göç süreci ve sonrası ile ilgili sorulan soruya verdikleri cevaplardan göçün kadınlar için duygusal, ekonomik ve sosyal açıdan zor bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. Göç süreci ve sonrasında üzüntü, korku, çaresizlik gibi duygular yaşadığı, göç edilen yerdeki kültürel ve sosyoekonomik benzerliğin sosyal uyumlarını kolaylaştırdığı, Suriyeli sığınmacı kadınların aile yapısı, çocuk yetiştirme, kadın ve erkek rolleri, kültürün ve dini inancın önemli bir yer tuttuğu

görülmüştür. Bu sonuçların Topak ve Çamur (2022) tarafından yapılan ‘Göçün Kadına Etkileri ve Sosyal Hizmet’ adlı çalışma sonuçlarıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Kadın ve erkek rollerine bakış açısı konusunda katılımcılardan alınan cevaplar bazı durumlarda eşitlikçi bakış açısını bazı durumlarda da geleneksel kadın ve erkek rollerini kabul ettikleri yönünde olmuştur.. Katılımcıların çoğunluğu toplumsal cinsiyet eşitliği kavramını daha önce duymadıklarını ancak eşitlik konusunda sosyal hayatta eşit ama bazı rol ve biyolojik özelliklerde farklılıklar olduğunu belirtmişlerdir. Miras ve ev yönetimi konusunda erkeklerin ön planda olduğunu söyleyen katılımcılar bunun dini bir gereklilik olduğunu belirtmişlerdir. Yine maddi durumu iyi olan bazı erkeklerin iki ya da daha fazla kadınla evlilik kurduğu ifade edilmiştir. Bu ifadelerden yola çıkarak kadın ve erkek arasında ayrımcılığa neden olan toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumunda kültürün ve dini inanın etkisinin çok olduğunu belirtmek bu çalışmanın sonuçlarındandır. Bu sonucun Bingöl (2014) tarafından yapılan ‘Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık’ adlı çalışma ve Gürhan (2010) tarafından yapılan ‘Toplumsal Cinsiyet ve Din’ adlı çalışma sonuçlarıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Toplumsal cinsiyet karşıtlığı (antigender) kavramı toplumsal cinsiyet eşitliği fikrine karşı geliştirilen bir harekettir. Kadın ve erkek farklılıklarını savunan ve farklı cinsel kimliklere karşı çıkan bu hareket (Şahin, 2020: 656) katılımcılara sorulduğunda daha önce duymadıklarını ama bu fikir çalışmacı tarafından açıklandığında buna destek olacaklarını belirtmişlerdir.

Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre Suriyeli geçici sığınmacı kadınların sosyal aile yapısı ve toplumsal cinsiyet rollerinin algılanışında dini inanç ve kültürel yapının önemli

olduğu tespit edilmiştir. Buna göre aile yapısı ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda yapılan çalışmada elde edilen sonuçlardan yola çıkarak Suriyeli geçici sığınmacı kadınların algıları ve tutumları ile ilgili öneriler şu şekilde sıralanmıştır:

- Yapılan görüşmelerde Suriye’de kız çocuklarının eğitim haklarının kısıtlı olduğu, kızların evlilik kurma amacıyla okuldan alındığı bu yüzden eğitimlerine devam edemedikleri tespit edilmiştir. Türkiye’deki eşitlikçi anlayışa uygun olarak kadın ve erkek rolleri ile çocuk yetiştirme konularında Suriyeli geçici sığınmacı kadınlara yönelik uzmanlar tarafından eğitimler verilmelidir. Verilecek eğitimler yoluyla özellikle kadınların eğitim ve istihdam fırsatlarının Suriye’den farklı olarak daha geniş olduğu ve kız çocuklarının eğitim alma haklarının evlilik ya da başka bir gerekçeyle engellenmediği Suriyeli geçici sığınmacı kadınlara bildirilmelidir. Ayrıca ailelere kız çocukların okula devam etmeleri şartıyla ekonomik destek sağlanacağı kampanyalar düzenlenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.
- Katılımcıların çocuklarını yetiştirirken sigara kullanımı, kontrolsüz internet kullanımı ve sokakta şiddet olaylarına karışma konularında çocuklarını kontrol etmekte zorlandıkları ve bu yüzden endişe duydukları anlaşılmıştır. Bundan dolayı bilinçli ebeveyn tutumları, madde ve teknoloji bağımlılığı gibi konularda bilinçlendirici çalışmalar (kamu spotu, broşür ve eğitimler, vb.) yapılması önerilmektedir. Özellikle okullarda bulunan rehber öğretmenlerin veli olan Suriyeli geçici sığınmacı kadınlara yönelik seminer çalışmalarının artırılması önerilmektedir.
- Katılımcılar kadın ve erkek rollerinin farklı olması konusunda Suriye’ye göre Türkiye’de kadınların daha

rahat sosyal hayata katıldıklarını, iş hayatına daha sık katıldıklarını, kadınların erken yaşta evlendirilmediklerini, bunun yanında kadınların ve erkeklerin aynı ortamda karma şekilde bulunduğu faaliyetlerin olduğu, Suriye’de ayrı ayrı bulunulduğunu ifade etmişlerdir. Bu sebeple Suriyeli geçici sığınmacı kadınlar Türkiye’deki sosyal hayata katılma ve ekonomik güçlük yaşayanlar istihdam fırsatlarına ulaşma konusunda desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Akar, R. Ö. (2022). Suriyeli kadınların evlilik pratikleri: Kilis örneği. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi Göç Enstitüsü, Gaziantep.
- Arpacı, M. (2020). Ulusaşırı göç ve toplumsal cinsiyet: Erzincan'da yaşayan afgan kadınlar örneği. Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 4 (1), 135-154.
- Aydın, D., Şahin, N. ve Akay, B. (2017). Göç olayının çocuk sağlığı üzerine etkileri. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi*, 7(1), 8-14.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-14.
- Batı, A. H. (2004). Nitel araştırma yöntemleri. *Ders notları sunusu*.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(3), 108-114.
- Çelik, B. G. ve Erciyes, C. (2021). Toplumsal cinsiyet algısı ve ön yargı: Lgbti+ lara yönelik tutum üzerine bir çalışma. *Aydın Sağlık Dergisi*, 7(3), 255-275.
- Dömbekci, H. A., ve Erişen, M. A. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 141-160.
- Duman, Z. (2021). Üniversitede okuyan z kuşağının değişen aile algısı ve aile içi ilişkilerde yaşadığı sorunlar. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 2021, 2(1) 20-36.

- Erdol, T. A., Özen, F. ve Toraman, Ç. (2019). Türkiye'deki Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Görüşleri. *Journal of Kirsehir Education Faculty*, 20(2).
- Ergin, D. Y. ve Ermeğan, B. (2011). Çok kültürlülük ve sosyal uyum. In *2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications* (27 (29), 1754-1761).
- GİGM, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. “Geçici Koruma”. Erişim Tarihi: 21.03.2024. Erişim Adresi: <https://www.goc.gov.tr>.
- Gürhan, N. (2010). Toplumsal cinsiyet ve din. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com-* 4, 1308-963.
- Kara, P. ve Nazik, E. (2018). Göçün kadın ve çocuk sağlığına etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(2), 58-69.
- Lewandowski M. (2014). Gender stereotyping in EFL grammar textbooks. A diachronic approach. *Linguistik online* 68(6/14): 83-99.
- McGillicuddy-De Lisi, A. ve De Lisi, R. (2007). Perceptions of family relations when mothers and fathers are depicted with different parenting styles. *The Journal of Genetic Psychology*, 168(4), 425-442.
- Yüksel, A., Mil, B. & Bilim, Y. (2007). Nitel araştırma: Neden nasıl niçin? (1. Baskı). Detay Yayınları.
- Moriarty, J. (2011). Qualitative methods overview. *London, UK: NIHR School for Social Care Resarch*.

- Rahmani, F. (2019). *Gender and migration from Afghanistan: An analysis of Women's Empowerment and Migration* (Doctoral dissertation, Master's thesis). Istanbul Aydın University Institute of Social Sciences).
- Suğur, N. ve Doğru, E. S. (2010). Koruma altındaki çocukların aile ve devlet algısı üzerine bir araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(01), 115-133.
- Şahin, M. (2020). Dünyada toplumsal cinsiyet karşıtı (anti-gender) hareketler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), 654-670.
- Şeker, O. (2019). Suriyeli mültecilerin değişen toplumsal cinsiyet rolleri. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(23), 227-245.
- Tarla, A. A. (2019). Gaziantep'teki suriyeli kadın Mültecilerin doğurganlık örüntüleri. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi Göç Enstitüsü, Gaziantep.
- Tekin, H. H. ve Tekin, H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(13), 101-116
- Topak, E. ve Çamur, G. (2022). Göçün kadına etkileri ve sosyal hizmet. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 75-88.
- Turgut, F. (2017). Tarihsel süreçte aile kurumunun dönüşümü ve geleceğine yönelik çıkarımlar. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1(1), 93-117.
- Yüksel, A., Mil, B. & Bilim, Y. (2007). Nitel araştırma: Neden nasıl niçin? (1. Baskı). Detay Yayınları.

KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ÇOCUK EMEĞİ

Yasemin ARI KOVANCI¹

1. GİRİŞ

Dünyanın hemen her yerinde önlenmesi için uzun yıllardır mücadele edilen çocuk emeği önemli bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir. Günümüzde dünya genelinde neredeyse her on çocuktan birinin çalıştığı ve çalışan çocukların neredeyse yarısının çocuk emeğinin en kötü biçimlerine maruz kaldığı tahmin edilmektedir. Çocukların genellikle ailelerinin geçimine katkı sağlamak amacıyla erken yaşta çalışma yaşamına girmek zorunda kalmaları onları çocukluklarını yaşamaktan yoksun bırakmakta, fiziksel ve zihinsel gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilmekte, okula devam etmelerine engel oluşturabilmekte ve eğitimden yoksun kalan çocukların gelecekte yaşam ve çalışma koşulları üzerinde birçok açıdan kalıcı olumsuz etkiler yaratabilmektedir.

Çocuk emeğinin ortadan kaldırılmasına yönelik mücadelede kaydedilen ilerlemelerin son yıllarda yavaşladığı görülmektedir. Bununla birlikte, günümüzün en büyük küresel sorunlarından biri olan iklim değişikliğinin etkileri de söz konusu mücadeleye ilişkin bir tehdit oluşturmaktadır. İklim değişikliğinin yarattığı olumsuz etkiler nedeniyle özellikle ailelerin geçim kaynaklarını kaybetmeleri, gelir kaybı, yoksulluğun artması, tarımsal verimlilikte yaşanan değişiklikler, iklim değişikliğinden kaynaklanan göçler ve çatışmalar çocuk

¹ Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, yaseminari@kmu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2730-6216.

emeğinin kullanımının giderek artmasına uygun bir zemin hazırlamaktadır.

Bu bağlamda, çalışmanın amacı iklim değişikliğinin etkilerinin çocuk emeğinin kullanımı üzerindeki rolünü sorgulamaktır. Çalışmada öncelikle iklim değişikliği ve çocuk emeği kavramlarına değinilecek, ardından çocukların çalışmasına yol açan nedenler üzerinde durulacak, daha sonra iklim değişikliğine bağlı olarak yaşanan değişimlerin çocuk emeğinin kullanımını nasıl etkilediği incelenmeye çalışılacaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. İklim Değişikliği

Yaygın olarak günümüzün en büyük zorluklarından biri olarak kabul edilen iklim değişikliği (ILO, 2022, 2; Montt ve diğerleri, 2018, 1), ilgili kurum veya kuruluşlar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne göre “iklim değişikliği”, “karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişkenliğine ek olarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik” olarak tanımlanmaktadır (United Nations, 1992, 3). Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC)'ne göre iklim değişikliği, “doğal değişkenlikten veya insan faaliyetlerinden kaynaklanan zaman içerisinde iklimde meydana gelen herhangi bir değişikliği” ifade etmektedir (IPCC, 2007, 6). Bir başka tanıma göre ise iklim değişikliği, “iklimin ortalama durumunda ve/veya değişkenliğinde onlarca yıl ya da daha uzun bir süre boyunca devam eden istatistiksel olarak anlamlı bir değişiklik” olarak ifade edilmektedir (VijayaVenkataRaman ve diğerleri, 2012, 879). Bu bağlamda iklim değişikliği, dünya genelinde uzun süreçlerde gözlenen ve insan faaliyetlerinin yanı

sıra doğal süreçlerin de etkisiyle oluşan iklim koşullarındaki değişikliklerdir (Artan, 2024, 5).

İklim değişikliğinin temel nedenleri arasında kömür, petrol ve benzeri gibi fosil yakıtların kullanımı, sera gazı emisyonlarındaki artış, endüstriyel faaliyetler, ormansızlaşma, tarım ve hayvancılık faaliyetleri, motorlu taşıtların yaygın kullanımı yer almaktadır. Sera etkisi ve küresel ısınmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan iklim değişikliği tüm dünya için önemli bir tehdit unsuru oluşturmaktadır (Elverdi, 2017, 259; Artan, 2024, 5; Stern, 2007, 2; ITU, 2019, 3). İklim değişikliğinin etkileri, deniz seviyelerinin yükselmesi, aşırı iklim olaylarının, sellerin, kuraklıkların sıklığının artması, yoksulluğun artması, gıda güvencesizliği, biyolojik çeşitliliğin azalması, göç hareketleri, iklim mültecisi sayısında artış, bulaşıcı hastalıkların yayılması vb. şeklinde kendini göstermektedir (ILO, 2023, 7; ITU, 2019, 5-30; Montt ve diğerleri, 2018, 1; Axon, 2010, 45-46). Bu değişimler, gezegenimizin geleceği üzerinde derin ve uzun vadeli etkilere sahip olup dünya genelinde ciddi çevresel ve sosyoekonomik zorluklara neden olmaktadır (Artan, 2024, 5). Gerçekten iklim değişikliği, dünya çapında insanlar ve toplumlar üzerinde geniş kapsamlı ve gün geçtikçe artan etkilere sahiptir. 2000-2019 yılları arasında dünya çapında gerçekleşen 11.000'den fazla aşırı hava olayı 475.000'den fazla insanın yaşamını yitirmesine yol açmış ve yaklaşık 2.5 trilyon ABD doları maddi kayba neden olmuştur (ILO, 2023, 2). Bununla birlikte İklim Risk Endeksi (CRI) 2025, aşırı hava olaylarının 1993-2022 yılları arasında dünya genelinde 765.000'den fazla kişinin hayatını kaybetmesine neden olduğunu ve yaklaşık 4.2 trilyon ABD doları ekonomik kayba yol açtığını ortaya koymaktadır (Adil ve diğerleri, 2025, 8).

2.2. Çocuk Emeği

“Çocuk” kavramı, biyolojik, hukuksal, psikolojik, sosyal, siyasal ve diğeri alanlardaki yaklaşım farklılıklarına bağılı olarak farklı şekillerde tanımlanabilmekte, çocukluk ile yetişkinlik arasındaki ayrımın net bir biçimde yapılamadığı görülmektedir. Çocukluk, temelde insan yaşamında fiziksel, duygusal, eğitsel, sosyal ve ahlaki gelişim süreçlerinin henüz tamamlanmadığı ve bu yüzden özel olarak korunmaya muhtaç olunan bir yaşam evresidir (Şişman ve Etcı, 2017, 174). Çocukluk, genellikle yaş ölçütünden hareketle tanımlanan bir gelişim dönemidir (Karataş, 1993, 1). Türkiye tarafından da onaylanarak yürürlüğe konulan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin 1. maddesine göre, 18 yaşın altındaki her insan çocuk olarak tanımlanmaktadır (U.N. General Assembly, 1989). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’nün 1999 tarihli 182 sayılı “En Kötü Biçimlerdeki Çocuk Emeğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi”nin 2. maddesinde de 18 yaşın altındaki herkes çocuk olarak tanımlanmaktadır (ILO, 2019, 42). Bu bağlamda, 18 yaşın altındaki küçüklerin tümünün “çocuk” olarak kabul edildiğı ifade edilebilir (Demir, 2012, 563).

ILO’ya göre çocuk emeği (child labour), çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini geliştirmekten ve onurlarından yoksun bırakan, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar veren çalışmalar olarak tanımlanmaktadır (ILO, 2004, 16; Thévenon ve Edmonds, 2019, 16). ILO’ya göre çocukların, çocuklar için zihinsel, fiziksel, sosyal veya ahlaki açıdan tehlikeli ve zararlı olan işlerde çalışması çocuk emeği olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, çocukları okula devam etme fırsatından yoksun bırakan, çocukları erken yaşlarda okulu bırakmaya zorlayan veya aşırı uzun çalışma saatleri ile ağır işlerde çalışırken aynı zamanda okula devam etmelerini gerekli kılan çalışma gibi çocukların

eğitimlerini engelleyen işlerde çalışmaları da çocuk emeği olarak değerlendirilmektedir (ILO ve UNICEF, 2021, 18; ILO, 2004, 16; Thévenon ve Edmonds, 2019, 16). 182 sayılı “*En Kötü Biçimlerdeki Çocuk Emeğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi*”’ne göre çocuk emeğinin en kötü biçimleri; (i) kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimleri, (ii) çocuk fuhuşu ve çocuk pornografisi, (iii) çocukların uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasadışı faaliyetlerde kullanılması, (iv) çocukların sağlıkları, güvenlikleri veya ahlaki gelişimlerine zarar verebilecek çalışmalar olarak ele alınmaktadır (ILO, 2019, 42; ILO, 2004, 44).

Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansı, 2018 kararında çocuk emeğinin ölçülmesine ilişkin en geniş kavramın “çalışan çocuklar” olduğunu belirtmiştir. Kararda çalışan çocuklar, 2008 Ulusal Hesaplar Sisteminde tanımlanan genel üretim sınırı içinde yer alan herhangi bir etkinlikte bulunan çocuklar şeklinde ifade edilmiştir. Çalışan çocuklar kavramı, başkaları tarafından kullanılması veya kendi kullanımı için mal üretmek veya hizmet vermek amacıyla herhangi bir etkinlikte bulunan 18 yaşın altındaki kişileri tanımlamaktadır (Kapar, 2019, 2465).

Günümüzde, çocukların çalışması kabul edilemez bir biçimde yaygın olarak görülmeye devam etmektedir (ILO ve UNICEF, 2021, 21). En son yapılan tahminlere göre, dünyada 160 milyon çocuk (63 milyon kız ve 97 milyon erkek çocuk), bir başka deyişle neredeyse dünyadaki her on çocuktan biri çalışmaktadır. 160 milyon çocuğun 79 milyonu ise sağlıklarını, güvenliklerini ve ahlaki gelişimlerini doğrudan tehlikeye atan tehlikeli işlerde çalışmaktadır (ILO, 2024, 2; ILO ve UNICEF, 2021, 8). Ayrıca, COVID-19 pandemisi nedeniyle artan yoksulluğun sonucunda 2022 yılının sonuna kadar 8.9 milyon çocuğun daha çalışmak zorunda kalabileceği ve aynı zamanda

sosyal koruma yeterince yaygınlaştırılmazsa bu sayının çok daha fazla artış gösterebileceği tahmin edilmektedir (ILO ve UNICEF, 2021, 8-9).

3. ÇOCUKLARIN ÇALIŞMASINA YOL AÇAN NEDENLER

Çocuklar, çok değişik sebeplerle ve farklı biçimlerde çalışma yaşamı içinde yer alabilmektedirler (Şişman ve Etcı, 2017, 178). Çocuk emeği kullanımının en temel nedeni yoksulluktur. Çocuklar, genellikle aile gelirine katkı sağlamak amacıyla çalışma yaşamına itilmektedirler (Karataş, 1993, 9). Yoksul ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamak ve belirsizlikle başa çıkmak için çocuk emeğine başvurma ihtimali yüksektir. Hanehalkları, gelirlerinde meydana gelebilecek geçici azalmalara genellikle tasarruflarından yararlanarak, borçlanarak veya hanehalkı varlıklarını satarak karşılık verirler. Ancak, bu seçeneklerden yoksun olduklarında yaşadıkları şoklar karşısında bir savunma mekanizması olarak çocuk emeğinin kullanımına başvurmak zorunda kalabilmektedirler (ILO, 2023, 8; Mauluka ve Kaime, 2023, 23).

Bir başka önemli neden, ülkenin eğitim olanaklarının sınırlı olmasıdır. Eğitime ilişkin altyapının yeterince yaygınlaşmamış olması ve çocukların eğitim hizmetlerinden yararlanmasını engelleyen diğer faktörlerin sonucunda, eğitim sistemine giremeyen veya herhangi bir kademesinden kopan çocuklar, ya çalışma yaşamına katılmakta ya da işsiz kalmaktadır (Karataş, 1993, 9). Bazı durumlarda ise aileler çocuklarını okutmak istese de yoksulluk nedeniyle kısıtlı olan bütçeleri üzerinden “gerçek avantajlarla” “gerçek maliyetleri” karşılaştırarak çocuklarını okul yerine çalışmaya yönlendirebilmektedirler. Bu bağlamda, doğrudan veya dolaylı eğitim masraflarının yüksekliği veya en azından varlığı nedeniyle

çocuğun okula gönderilmediğini ya da çocuğun bir yandan eğitimine devam ederken diğer yandan ailenin ihtiyaçlarını ve bazen kendi eğitim giderlerini karşılamak amacıyla çalışmak zorunda bırakıldığı ifade etmek mümkündür. Bir başka deyişle, yoksulluk ve eğitim sistemindeki aksaklıklar birbirini uyarak bir döngüye dönüşüp, kronikleşebilmektedir (Şişman ve Etcı, 2017, 179).

Çocuk emeğinin kullanımının önemli nedenlerinden biri de hızlı nüfus artışı ve kırdan kente göç olgusudur. Kırdan kente göç hızı, kentsel hizmet ve istihdam olanaklarıyla orantılı olmadığı için ortaya çıkan işsizlik ve yoksulluk gibi sorunlar, çocuk emeği kullanımını yaygınlaştırmaktadır. Bir ekonomik yapı içerisinde tarımın, küçük ölçekli imalat ve hizmet sektörlerinin yaygınlığı ve bu alanların yeterince örgütlü olmaması da çocuk emeğine olan talebi arttırmaktadır (Karataş, 1993, 9-10).

4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BAĞLAMINDA ÇOCUK EMEĞİNİN YAYGINLIĞINI ARTIRAN FAKTÖRLER

İklim değişikliği, derin ve giderek artan olumsuz sosyo-ekonomik etkilere sahiptir. İklim değişikliğinin etkilerine karşı daha az dirençli olan kırılgan gruplar orantısız bir şekilde daha fazla etkilenmektedir. Özellikle çocuklar iklim değişikliğinin etkilerine karşı en fazla risk altında olan nüfus grupları arasında yer almaktadır (FAO, 2023, 2; ILO, 2023, 2; Fiala vd., 2023, 48). Ayrıca günümüzde giderek artan sayıda kanıt, özellikle çocuk emeğinin yaklaşık yüzde 70'inin görüldüğü tarım sektöründe, çocuk emeği için büyük bir tehdit olarak iklim değişikliğinin önemini ortaya koymaktadır (ILO, 2022, 2). Bu bağlamda, bu bölümde iklim değişikliği bağlamında çocuk emeğinin yaygınlığını artıran faktörler ele alınmıştır.

4.1. Artan Yoksulluk

İklim değışikliği, yoksulluk sorununun daha da derinleşmesine yol açar (Mauluka ve Kaime, 2023, 23). İklim değışikliğinin geçim kaynaklarını ve yaşam koşullarını önemli ölçüde etkilediğini, daha fazla sayıda insanı yoksulluğa ittiğini ve halihazırda yoksul ve kırılgan durumda olan daha az dirençli, iklim değışikliğinin olumsuz etkilerine uyum sağlayabilmek için daha az seçeneğe sahip ve kurumsal destek mekanizmalarına sınırlı erişim imkanı olan insanların koşullarını daha da ağırlaştırdığını çok sayıda kanıt ortaya koymaktadır. Nitekim, iklim değışikliğinin etkileri nedeniyle 2030 yılına kadar yaklaşık 32 ila 132 milyon insanın aşırı yoksulluk içine düşebileceği öngörülmektedir (ILO, 2023, 7; Fiala vd., 2023, 5; Diwakar, 2019, 15).

Artan yoksulluk iklim değışikliğinin çocuk emeğinin kullanımını etkilemesinin en başta gelen nedenlerindendir. Birçok araştırma, yoksulluğun aileleri çocukların çalışmasına daha fazla güvenmeye teşvik ettiğini ortaya koymaktadır. Kanıtlar aynı zamanda ailelerin genellikle çocuk emeğini şoklar karşısında bir araç/tampon olarak gördükleri argümanını da desteklemektedir. Örneğin Kamboçya ve Tanzania’da yapılan araştırmalarda, iklim değışikliğinin bir sonucu olarak sıklığı ve yoğunluğu artan kuraklık, sel ve mahsul kıtlığı gibi tarımla ilgili şokların yaşandığı yerleşim yerlerinde çocuk emeğinin önemli ölçüde daha yaygın olduğu ortaya konulmuştur (ILO, 2023, 7-8; FAO, 2023, 18). Ayrıca çocuk emeğinin en yaygın görüldüğü ve çalışan çocukların sayısının en yüksek olduğu bölge olarak öne çıkan Sahraaltı Afrika’da (ILO ve UNICEF, 2021, 22; ILO, 2024, 2), bu duruma yol açan faktörler arasında bölgenin iklim değışikliğine karşı dirençliliğinin düşük olmasının geçim kaynaklarını tehdit etmesi ve yoksulluktan kurtulabilme olasılıklarını azaltması gösterilmiştir (ILO ve UNICEF, 2021, 22-27). Bununla birlikte, iklim değışikliği ile tarımda çocuk emeği

arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik 2020 yılında gerçekleştirilen bir araştırmanın sonucunda, Etiyopya, Peru ve Nepal’de aşırı iklim olaylarının yaşandığı durumlarda mahsul kaybı ve bozulmuş topraklar nedeniyle yoksulluğun daha da arttığı ve dolayısıyla çocukların tarım işlerinde yardım etmelerine yönelik daha fazla baskı olduğu ortaya konulmuştur (FAO, 2023, 130). Ayrıca, Uganda ve Pakistan gibi ülkelerden elde edilen bulgulara dayanarak, gıda fiyatlarında meydana gelen şokların da çocuk emeğinin kullanımını etkilediği gösterilmiştir (ILO, 2023, 8).

4.2. Tarımsal Verimlilikte Yaşanan Değişiklikler

Tarım, çocuk emeğinin en yaygın görüldüğü sektördür. Gerçekten, çocuk emeğinin sektörel dağılımına bakıldığında en yüksek paya (yüzde 70 ile) tarım sektörünün sahip olduğu görülmektedir. Dünya genelinde 112 milyon çocuk tarım sektöründe çalışmaktadır (ILO ve UNICEF, 2021, 9; ILO, 2024, 2). Tarım, aynı zamanda iklim değişikliğinden en çok etkilenen sektördür. Bu nedenle tarım, çocuk emeği ve iklim değişikliği arasındaki etkileşimin daha kapsamlı olarak irdelenmesi bakımından büyük önem taşımaktadır (FAO, 2023, 2).

Kuraklık, kasırga, sel gibi aşırı iklim olayları, bitkiler ve hayvanlar üzerindeki sıcaklık stresi, değişen yağış düzenleri tarımsal üretimde doğrudan değişikliklere neden olmaktadır. Toprak kaybı ve erozyon, su kıtlığı, tuzlulukta ortaya çıkan değişiklikler, çölleşme ve tarım arazileri üzerindeki iklimle ilgili diğer etkiler de tarımsal verimliliği olumsuz yönde etkilemektedir. İklim değişikliğinin söz konusu etkilerinin çocuk emeğini etkilediğine ilişkin ampirik bulguların çoğu, tarımsal verimliliğin temel bir belirleyicisi olan yağmur sularıyla beslenen tarım alanlarındaki yağış miktarı değişikliklerine ve bununla bağlantılı olarak da çocukların çalışma yaşamına ve eğitime katılımlarında meydana gelen değişikliklere dikkat çekmektedir.

Birçok durumda yağış miktarında meydana gelen bir artışın, tarımsal verimliliği artırmasından dolayı, çocuk emeği kullanımında bir artışa neden olduğunu ifade etmek mümkündür. Örneğin, Vietnam’da ortalamanın üstünde gerçekleşen yağışlar, daha fazla sayıda çocuğun tarımsal üretime katılması ve ücretsiz hanehalkı hizmetlerini yerine getirmesi ile ilişkilendirilmiştir. Tanzanya’da, yağış miktarında meydana gelen bir standart sapmalık artışın, 6-13 yaş grubunda çocuk emeği kullanımında yılda yaklaşık beş gün artışa neden olduğu, yağış miktarında görülen azalışın ise anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Hindistan’da uzun bir süre zarfında gerçekleştirilen araştırmanın sonuçları ise, 5-16 yaş aralığındaki çocukların daha yoğun yağışların olduğu zamanlarda okuldan ayrılmak zorunda kalarak çalışmaya başladıklarını ortaya koymuştur. Bu durum, pozitif üretim şoklarının çocuk emeğinin kullanımını artırdığını ve çocukların eğitimlerini olumsuz etkilediğini göstermektedir (ILO, 2023, 8-9; FAO, 2023, 27).

Buna karşın, kuraklık dönemlerinde tarımsal verimlilikteki düşümlere bağlı olarak tarımda çocuk emeği kullanımının azaldığı görülmektedir. Örneğin Hindistan’da yapılan araştırma sonuçları, şiddetli yağışların görüldüğü yıllarla kıyaslandığında kurak geçen yıllarda çocukların tarımda çalışma olasılığının yüzde 20 daha az olduğunu ve okula devam etme olasılığının ise daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, tarımsal üretimde çocuk emeğinin kullanım yoğunluğunda yaşanan bu tür düşüşlerin genel olarak çocuk emeği kullanımında bir azalmaya neden olmadığı, bunun yerine, özellikle kısa dönemde, çocuk istihdamının tarımdan madencilik ve imalat sanayi gibi tarım dışı sektörlerle kaymasına yol açtığı ileri sürülmektedir (ILO, 2023, 9). Örneğin, Burkina Faso’da kötüleşen ekonomik koşulların tarım sektöründe görülen olumsuz etkileri aileleri yeni gelir olanakları aramaya teşvik etmiş ve çocukların altın madenlerinde tehlikeli koşullarda

çalıştırılmalarına yol açmıştır. Benzer şekilde, Nepal ve Peru’da tarımsal verimlilik azaldıkça daha fazla sayıda aile çocuklarını imalat işyerlerinde çalışmaya göndermiştir (ILO, 2022, 4).

4.3. İklim Değişikliğiyle İlişkili Aşırı Hava Olayları

İklim değişikliği, sıcaklıkların gittikçe artmasına, yağış miktarları ve biçimlerinin değişmesine neden olmakla birlikte giderek daha sık görülen aşırı hava olaylarına da yol açmaktadır. Örneğin, Sahraaltı Afrika’da 2010 ile 2019 yılları arasında kuraklık olaylarının sıklığı neredeyse üç katına çıkmış, kasırga olaylarının sıklığı dört kattan daha fazla artmış, sel olaylarının meydana gelme sıklığı ise on kat artmıştır (ILO, 2023, 10; ILO, 2022, 2).

Bu hava olayları, çocuk emeği ile ilgili önemli sonuçlar doğurabilir. Örneğin, Matthew kasırgasının Haiti’de yaşayan tarım toplulukları üzerindeki etkisine ilişkin yapılan bir araştırma, bir okula kaydı olan çocukların yüzde 46’sının kasırga nedeniyle okula devam etmeyi bıraktığını göstermiştir. Haitili ebeveynler, mahsul kaybı ve hayvan ölümleri nedeniyle yaşanan gelir kaybı göz önüne alındığında, çocuklarının okula devam etmelerine engel olan temel sebebin aile çiftliklerinde çocuk emeğine duyulan ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir (ILO, 2023, 10; ILO, 2022, 2). Önemli boyutlara ulaşan mahsul kayıplarına ve hayvan ölümlerine neden olan seller ve kuraklıklar da dahil olmak üzere iklim değişikliğine bağlı doğal afetlerin meydana geliş sıklıklarının artarak devam etmesi (ILO ve UNICEF, 2021, 27), çocuk emeğinin en yaygın görüldüğü bölge olarak öne çıkan Sahraaltı Afrika’da (ILO, 2024, 2) çalışan çocuk sayısının bu denli yüksek olmasına yol açan faktörlerden biri olarak ortaya konulmuştur (ILO ve UNICEF, 2021, 27). Madagaskar’da yağış miktarındaki değişimler ve kasırgalar, 14-16 yaş aralığında olan çocukların, özellikle kız çocuklarının, çalışma yaşamına katılma ihtimalini artırmıştır. Ayrıca, iklim değişikliğine bağlı olarak

meydana gelen doğal afetler, çocuk emeği ile ilgili bilinen bir risk faktörü olan, çocukların ailelerinden ayrılma riskini de artırabilir (ILO, 2023, 10; ILO, 2022, 2).

Aşırı hava olayları sadece mahsullerin zarar görmesine neden olmakla kalmaz, aynı zamanda hayvancılık, tarım makineleri veya depolama tesisleri vb. gibi geçim kaynakları veya geçim kaynağı olan varlıkların yok olmasına da yol açabilir. Ailelerin sahip oldukları varlıkların önemi dikkate alındığında, bu durum özellikle zorluk yaratabilir. Nitekim Tanzanya’da yapılan bir araştırma, ailelerin sahip oldukları varlıkların tarımsal şokların çocuk emeği üzerindeki olumsuz etkisini önemli ölçüde azalttığını göstermektedir. Ayrıca yapılan araştırmalar seller veya kuraklık gibi aşırı hava olayları bağlamında geçim kaynağı olan varlıkların zorunlu olarak satılmasının bir hayatta kalma stratejisi olduğunu ve bunun da gelecekteki iklim olaylarına karşı kırılganlığı ve kalıcı olarak yoksulluk tuzağına düşme riskini artırdığını da göstermektedir (ILO, 2023, 11; Diwakar, 2019, 40).

Öte yandan, aşırı hava olaylarının çocuk emeği üzerindeki etkileri uzun süre sonra gözlenebilir. Örneğin, 2010 yılında Guatemala’da meydana gelen en büyük tropikal fırtınalardan birinin ardından yoksulluktaki artışla ilişkili olarak doğal afetten yaklaşık 10-15 ay sonra çocuk emeği kullanımında bir artış yaşanmıştır. Latin Amerika’da 100 yıllık bir zaman dilimini kapsayan bir araştırma ise doğal afetlere maruz kalmış annelerin çocuklarının ortalama eğitim düzeyinin daha düşük olduğunu ve çalışma ihtimalinin daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda, iklim değişikliğine bağlı doğal afetlerin etkileri daha sonraki nesillerde dahi kendini gösterebilir (ILO, 2023, 11).

4.4. İklim Değişikliğinden Kaynaklanan Göç Hareketleri ve Çatışmalar

İklim değişikliğinin neden olduğu su kıtlığı, verimli toprakların kaybı, geçim kaynaklarının kaybı göç hareketlerine

neden olmaktadır. Örneğin yaklaşık 500 milyon çocuk, yükselen deniz seviyelerine ve sel felaketlerine karşı son derece korunmasız alanlarda yaşadıkları için yerinden edilme riskiyle karşı karşıyadır. İklim değişikliğinin etkilerine karşı en savunmasız ülkelerden biri olan sadece Bangladeş'te her yıl 50.000 ila 200.000 kişinin akarsu erozyonu nedeniyle yerinden edildiği tahmin edilmektedir (ILO, 2022, 2).

İklim değişikliği, ani, mevsimlik ve kalıcı nitelikteki nüfus hareketlerini tetiklemekte ve buna bağlı olarak çocuk emeği ile ilgili önemli potansiyel sonuçlar doğurmaktadır. Aşırı hava olayları nedeniyle ani ve acil olarak gerçekleşen yer değiştirme hareketleri, geçim kaynakları, eğitim, sosyal koruma, aile destek ağları ve hukukun üstünlüğü ile ilgili olarak ciddi değişikliklere yol açabilir ve ortaya çıkan değişiklikler çocuk emeği kullanımının artmasına zemin oluşturmaktadır. İklim değişikliği aynı zamanda kısa süreli mevsimlik göçlerin yeni biçimlerini de tetiklemektedir. Örneğin, Hindistan'ın Odhisa eyaletinde çevresel zorluklardan kaçan göçmen çocuklar arasında giderek artan bir biçimde çocuk emeğinin en kötü biçimleri arasında yer alan tehlikeli çocuk emeğinin görüldüğü ve yapılan göçün süresi uzadıkça göçmen çocukların eğitime erişimlerinin olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir. Bulgular, ailelerin geçim kaynaklarını geride bırakıp yeni yerleşim yerlerinde çoğu zaman çok farklı yaşam koşullarına uyum sağlamak zorunda kalmaları nedeniyle iklim değişikliğinden kaynaklanan kalıcı yer değiştirmelerin en azından kısa vadede çocukların durumlarını daha da kötüleştirebileceğini ortaya koymaktadır. Örneğin, Karayipler'de kasırgalara giderek daha fazla maruz kalan bölgelerde yerinden edilmiş çocuklar hak ihlallerine karşı daha savunmasız hale gelmiştir (Myers ve Theytaz-Bergman, 2017, 4-19; ILO, 2023, 11-12; ILO ve UNICEF, 2021, 68).

Ayrıca iklim değişikliği, kıt kaynaklar üzerindeki çatışmaları körüklemekte ve bununla birlikte çocukların silahlı

çatışmalarda kullanılması ve çocuk ticaretine maruz kalması gibi çocuk emeğinin en kötü biçimlerinin yaygınlaşması riskini artırmaktadır. Örneğin, Afrika'nın Çad Gölü Havzası'nda çölleşme nedeniyle 4 milyondan fazla insanın yerinden edilmesi, çocukların asker olarak yer aldığı çatışmalar ve çocuk hakları ihlalleri için uygun bir ortam oluşturur. Çatışma bölgelerindeki çocuklar, çocuk asker (child soldiers) olarak veya çatışma durumlarında farklı rollerde yer almalarının dışında, silahlı çatışma durumlarının beraberinde getirdiği geçim kaynakları, okul, altyapı ve temel hizmetler ile ilgili yaşanan olumsuzluklar nedeniyle çalışmak zorunda kalabilirler (ILO, 2023, 12; UNICEF, 2016, 1-5).

5. SONUÇ

Çocukların gelişim süreçlerini henüz tamamlamadan çocukluk döneminde işgücü piyasasına dahil olmaları onların fiziksel, zihinsel, sosyal veya ahlaki gelişimlerine zarar verebilir, eğitime devam etmelerinin önünde engel oluşturabilir, yetişkin dönemde yoksullukla karşılaşma riskini artırmasının yanı sıra çalışma ve yaşam koşullarını ciddi bir biçimde olumsuz etkileyebilir. Çocuk emeği, başta bu tür nedenlerle gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerde önlenmesine yönelik uzun yıllardır mücadele edilen bir sorundur. Ancak, geçmişte olduğu gibi, günümüzde de çocuk emeği önemli bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir. Nitekim, günümüzde dünya çapında çalışan çocukların sayısının 160 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir.

Günümüzün en önemli küresel sorunlarından biri olan iklim değişikliğinin etkileri çocuk emeğinin kullanımının artmasına zemin hazırlamaktadır. İklim değişikliği bağlamında çocuk emeğinin yaygınlığını artıran faktörler arasında geçim kaynaklarının kaybı, yoksulluktaki artış nedeniyle ailelerin temel

ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çocukların çalışmasına daha fazla ihtiyaç duymaları, ocuk emeğinin en yaygın olduğu tarım sektörünün aynı zamanda iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin de en fazla grldğu sektör olması, yağış miktarı değişikliklerine bağlı olarak kırsal kesimde sahip olunan tarıma elverişli arazilerin verimliliğinde yaşanan değişimler, özellikle sıklığı giderek artan aşırı hava olayları, su kıtlığı, verimli toprakların kaybı sebebiyle ailelerin ve çocukların yerinden edilme riskiyle karşı karşıya kalmaları yer almaktadır.

Çocukları alışma yaşamına iten nedenlerin en başında yoksulluk gelmektedir. Yoksulluk içinde yaşayan aileler iklim değişikliği nedeniyle ortaya çıkan risklere daha fazla maruz kalmalarına rağmen, söz konusu riskler ile başa çıkabilecekleri olanaklardan yoksun olduklarından ocuk emeğinin kullanımına daha yoğun biçimde başvurmak zorunda kalabilmektedirler. Dolayısıyla, ocuk emeği ve ocuk emeğinin en kötü biçimleri ile etkin bir mücadelenin öncelikli olarak yoksulluk ve eşitsizliğin ortadan kaldırılmasına yönelik mücadeleden geçtiği açıktır. Ayrıca, iklim değişikliğinin yarattığı riskler karşısında aileleri ve çocukları korumak için sosyal korumaya duyulan ihtiyaç ciddi düzeyde olmasına karşın, günümüzde dünyadaki çocukların büyük çoğunluğu sosyal korumaya erişimden yoksun durumda olup yoksulluğa karşı savunmasızdır. Bu bağlamda, ocuk emeğinin önlenmesi için sosyal koruma kapsamının artırılması büyük öneme sahiptir. Bununla birlikte, iklim değişikliğinden kaynaklanan risklerden özellikle kırsal kesimde yaşayan tarım toplulukları önemli ölçüde olumsuz etkilendikleri için alternatif geçim kaynaklarının geliştirilmesi ve ekonomik politikalar ile tarımsal üretim desteklenmesi de iklim değişikliğinin etkileriyle başa çıkma konusunda ve ocuk emeği ile mücadelede önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Adil, L., Eckstein, D., K nzel, V., & Schafer, L. (2025), 2025. *Climate Risk Index 2025*. <https://www.germanwatch.org/en/cr/>, (18.02.2025). Berlin: Germanwatch.
- Artan, T. (2024). *Yeşil adaletin sesi: İklim değışikliğı karşısında sosyal hizmetin rolü ve mücadelesi*. İstanbul: İ C Yayınevi.
- Axon, S. (2010). Addressing climate change and the role of technological solutions. *Human Geographies-Journal of Studies and Research in Human Geography*. 4(1), 43-52.
- Demir, F. (2012). Çalışma hayatında çocukların korunması. *Dokuz Eyl l Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12, 547-577.
- Diwakar, V., Lovell, E., Opitz-Stapleton, S., Shepherd, A., & Twigg, J. (2019). *Child poverty, disasters and climate change: Investigating relationships and implications over the life course of children*. London: ODI.
- Elverdi, S. (2017).  lkelerin İklim Değışikliğı Performansının Endekslerle  l m . *Küresel Isınma, İlkin Değışikliğı ve Sosyo-Ekonomik Etkileri* (ss. 258-276). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- FAO. (2023). *The relations between climate change and child labour in agriculture: Evidence on children’s work trends after climate-related events in Côte d’Ivoire, Ethiopia, Nepal and Peru*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Fiala, O. Bilo, C. Engilbertsd ttir, S. ve Delamonica, E. (2023). *A Disproportionate Burden: Children in Poverty Bearing the Brunt of the Climate Crisis*. <https://socialprotection.org/es/discover/publications/disp>

roportionate-burden-children-poverty-bearing-brunt-climate-crisis, (14.10.2024).

- ILO. (2004). *Child labour: A textbook for university students*. Geneva: International Labour Office.
- ILO. (2019). *Rules of the Game: An introduction to the standards-related work of the International Labour Organization*. Geneva: International Labour Office.
- ILO. (2022). *Vulnerabilities to child labour*. Geneva: International Labour Office.
- ILO. (2023). *Issue paper on child labour and climate change*. Geneva: International Labour Office.
- ILO. (2024). *Framework for action on child labour 2023-2025*. Geneva: International Labour Office.
- ILO ve UNICEF. (2021). *Child labour: Global estimates 2020, trends and the road forward*. New York: ILO and UNICEF.
- IPCC. (2007). *Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. UK: Cambridge University Press.
- ITU (2019). *Turning Digital Technology Innovation into Climate Action*. International Telecommunication Union, Geneva: International Telecommunication Union Publications.
- Kapar, R. (2019). Çocuk emeğinin en kötü biçimleri ve Türkiye. *Çalışma ve Toplum*, 4, 2461-2502.
- Karataş, K. (1993). Çocuk işgücü sorunu: Nedenleri, sonuçları ve çözüm önerileri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 11(1), 85-102.
- Mauluka, G., & Kaime, T. (2023). The paradox of child participation in child labour: An interface between statutory and customary child labour laws in

- Malawi. *Global Campus Human Rights Journal*, 7(2), 19-34.
- Montt, G., Fraga, F., & Harsdorff, M. (2018). The future of work in a changing natural environment: Climate change, degradation and sustainability. *International Labour Organization*. Geneva: International Labour Office.
- Myers, L., & Theytaz-Bergman, L. (2017). *The neglected link: Effects of climate change and environmental degradation on child labour*. <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/cl-report-2017-engl.pdf/>, (08.12.2024).
- Stern, N. (2007). *The economics of climate change: The Stern review*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Şişman, Y., & Etcı, H. (2017). Sosyal politika açısından enformel sektörün bir yansıması: Sokakta çalışan çocuklar. *International Journal of Academic Value Studies*, 3(12), 172-191.
- Thévenon, O., & Edmonds, E. (2019). Child labour: Causes, consequences and policies to tackle it. *OECD Social, Employment, and Migration Working Paper No. 235*. Paris: OECD Publishing.
- UNICEF. (2016). *Children on the move, children left behind*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.unicef.org/sites/default/files/press-releases/global-media-Children_on_the_Move_Children_Left_Behind.pdf, (11.01.2024).
- United Nations. (1992). United Nations Framework Convention on Climate Change. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/<https://un>

fccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf,
(22.11.2024).

U.N. General Assembly (1989). *Convention on the Rights of the Child*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://sithi.org/medias/files/projects/sithi/law/Convention%20on%20the%20Rights%20of%20the%20Child.ENG.pdf
(23.12.2024).

VijayaVenkataRaman, S., Iniyan, S., & Goic, R. (2012). A review of climate change, mitigation and adaptation. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 16(1), 878-897.

SOSYAL POLİTİKA KONULARI

yaz
yayınları

YAZ Yayınları

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3

İscehisar / AFYONKARAHİSAR

Tel : (0 531) 880 92 99

yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com